

คนตายแล้ว ไปเกิดได้อย่างไร

บุญมี เมธานุกูร

๒๑๕.๓๑๒๓

ว ๕๒๗๑

โครงการธรรมศึกษา
พุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

พิมพ์ครั้งที่ ๗
พ.ศ. ๒๕๐๙

3.

คนตายแล้วไปเกิดได้อย่างไร

โดย

บุญมี เมธางกูร

อาจารย์สอนพระอภิธรรม จันทบุรี

อดีต—กรรมการธรรมศึกษา

ปัจจุบัน—อุปนายก

พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย

และ

ผู้พิพากษาศาลคดีเด็กและเยาวชน

พิมพ์ครั้งที่ ๓

พ.ศ. ๒๕๐๕

๒๗ ก.ย. ๒๕๓๔

กรมศิลปากร

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก

คำนำ

ในปัจจุบันนี้ มีท่านผู้แสดงธรรมได้นำเอาคำสอน
ของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ออกมาสู่ประชาชนมากขึ้นกว่า
แต่ก่อน แสดงด้วยวาจาตามที่ชุมนุมชาวพุทธบ้าง ทางสถานี
วิทยุต่าง ๆ บ้าง และพิมพ์เป็นเล่มหนังสือเพื่อแจกจ่ายหรือ
จำหน่ายบ้าง

บรรดาท่านทั้งหลายเหล่านี้ ล้วนแต่มีเจตนาที่ดีที่เป็น
มหากุศล ปราารถนาที่จะถวายนทางให้ประชาชนไปสู่สัจธรรม
แต่ความปรารถนาอันประกอบด้วยความดีเหล่านั้น ในบาง
คราวในบางเรื่องอาจล้มเหลวลงโดยสิ้นเชิง แล้วกลับเป็นผลร้าย
ไปก็มี เหมือนการวางยารักษาโรค วางไม่ดี ยานั้นจึงกลับเป็น
พิษขึ้น ด้วยเหตุนี้ ปัญหาสำคัญจึงอยู่ที่จะต้องทำความเข้าใจใน
เรื่องโรคและในเรื่องยาให้ดีจริง ๆ

มีบางท่านแสดงว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ทรง
พยากรณ์ เมื่อมีผู้ใดผู้หนึ่งมาถามว่า “สัตว์ทั้งหลายตาย
จากภพชาตินี้แล้ว จะไปเกิดได้อีกหรือไม่ ?”

ในบางครั้ง ผู้บรรยายจะตอบเป็นเชิงปฏิเสธ หรือ
แบ่งรับแบ่งสู้ว่า

“เรื่องตายแล้วไปเกิดอีกได้หรือไม่ เป็นธรรมที่ไม่ควร
หรือไม่จำเป็นที่จะต้องศึกษา” หรือ

“เรื่องตายเรื่องเกิด จะเรียนรู้ไปทำไม ? เพราะถึง
อย่างไรก็เข้าถึงความจริงนี้ไม่ได้” หรือ

กล่าวอย่างไม่แน่ใจว่า เชื่อว่าตายแล้วเกิดไว้นั่นก็
ไม่ขาดทุนอะไร หรือ

“ควรจะเรียนรู้เรื่องทุกซ์กับความดับทุกซ์เท่านั้นเพราะ
รู้เรื่องตายหรือเกิดแล้ว ก็แก้ปัญหาข้อแก้ทุกซ์ไม่ได้ เสียเวลา
ไปเปล่า ๆ”

การที่มีผู้คิดเห็นดังกล่าวมาแล้วนั้น คงจะเนื่องมาจาก
สาเหตุ ๒ ประการคือ

๑. เห็นว่าในปัจจุบันนี้วิชาวิทยาศาสตร์เจริญมาก มี
เจตนาดี กล่าวว่าวิทยาการทางโลกสมัยใหม่ จะมาหักล้าง
ทำลายหลักการเรื่องตายแล้วเกิดเสีย เป็นการป้องกันเอาไว้

ก่อน หรือเป็นการจูงใจคนสมัยใหม่ส่วนมากที่ไม่เชื่อในเรื่อง
เหล่านี้ให้โน้มเอียงมาทางตน

๒. เพราะมีความเข้าใจพระพุทธศาสนาแต่เพียงผิว
เผิน เข้าใจเรื่องตายเกิดไม่ดีพอ ไม่อาจแก้ปัญหาให้แก่ผู้ชัก
ถามได้ ค้วยไม่เคยได้ศึกษาปรมัตถธรรมมาก่อนเลยเป็นต้น

ในกิจการงานทั้งหลาย ที่ได้กระทำลงไปด้วยความ
ปรารถนาดี ก็หาใช้ว่าจะบังเกิดผลดีเสมอไปไม่ เมื่อมีเจตนา
ที่ดีแล้ว ทำให้ดี ให้ถูกต้อง ก็จะได้ประโยชน์สมประสงค์ แต่
ถ้ามีเจตนาที่ดีแล้ว ทำไม่ดีไม่ถูกต้อง ก็จะบังเกิดความเสียหาย
ได้เป็นอันมาก

การแสดงว่า ชีวิตภายหลังการตายไม่มี พูดกำกวม
หรือพูดว่า ไม่จำเป็นที่จะต้องศึกษาในเรื่องนี้ให้เข้าใจ จะ
เป็นเหตุให้เกิดความเสียหายได้หลายประการ คือ

๑. ทำให้ใคร ๆ ฟากันคิดว่า ตายแล้วสูญ ซึ่งเป็น
มิจฉาทิฎฐิ มีความเห็นผิด ทำให้บังเกิดความเสียหายแก่ชีวิต
ของผู้เชื่อเอง และแก่พระพุทธศาสนาด้วย

๒. จะเป็นเหตุให้ขาดความสนใจ ที่จะศึกษาธรรมอัน
ละเอียดกว่าด้วยเรื่องชีวิต ซึ่งเมื่อศึกษาเรื่องของชีวิตเข้าใจแล้ว
จะทำให้บังเกิดความสุข และรู้หนทางที่จะแก้ปัญหาให้แก่ตัว
เอง อันจะเป็นบันไดก้าวไปสู่ความพ้นทุกข์ได้

๓. การแสวงหาความดีจะลดลง ความไม่ดีจะเพิ่มขึ้น
ด้วยพากันคิดว่า เมื่อตายลงแล้วก็หมดเรื่องกัน ไม่ต้องกลัวที่
จะได้รับผลกรรมในภายหน้า ดังนั้น การทำทาน รักษาศีล
เจริญภาวนา ก็จะย่อหย่อน

๔. เห็นพุทธศาสนามีแต่การสอนศีลธรรม จึงหันหลัง
ให้ต่อการปฏิบัติสมณะ และวิปัสสนากรรมฐาน อันเป็นเรื่อง
สำคัญและเป็นประโยชน์สูงสุดของพระพุทธศาสนา

๕. คำสั่งสอนเรื่องสังสารวัฏ คือ การเวียนว่ายตาย
เกิด เป็นคำสั่งสอนที่ทำให้คลายจากความยึดมั่น คลายจาก
ความทุกข์ ความมีเวรร้อน และคลายจากความพัวพันในกิเลส
อันจะเป็นบาทนำทางให้เกิดปัญญา ต่อไปก็จะค้นคว้าหาศึกษา
กันยาก เมื่อไม่มีใครพูด ไม่มีใครอ่าน ดำหรับตำราที่จะไม่
มีใครจับ มันก็จะค่อย ๆ สูญสลายไปเอง

๖. ใคร ๆ ก็จะพากันพูดว่า ทนลำบากเอาไม่กี่ปี่หรือ
ก็สิบปี รับทุกข์ชาตินี้ไม่นานนัก ก็จะพากันตายไป จึงทำใน
สิ่งที่หาสาระมิได้มากขึ้น นิพพาน และอริยบุคคล ก็คงจะ
ไม่มีความหมาย หนทางที่จะเดินไปสู่จุดสูงสุดของชีวิตก็เกิดขึ้น
ไม่ได้

๗. เป็นการหมิ่นสัพพัญญุตญาณ ของพระสัมมา
สัมพุทธเจ้า คิดว่าพระองค์ท่านเป็นเพียงนักปราชญ์ราชบัณฑิต
คนหนึ่งที่สองนศีลธรรมเท่านั้น ไม่มีความรู้พิเศษอย่างใด จึง
เป็นเหตุให้ตกอยู่ในความประมาท

ตามที่ยกตัวอย่างความเสียหายมาย่อ ๆ นี้ ก็พอจะเห็น
ได้แล้วว่า ความปรารถนาที่ดี แต่ถ้าทำลงไปไม่ดีก็อาจได้รับ
ผลเสียหายได้เป็นอันมาก ถ้าความปรารถนาที่ดีแบบนั้นเกิดขึ้น
ทั่ว ๆ ไปแล้ว ไม่ช้าไม่นาน พุทธศาสนอันละเอียดประณีต
เช่น ปฏิจจสมุปบาท, อริยสัจ ๔ เป็นต้น ก็จะค่อย ๆ
สลายหายไปทีละน้อย ๆ จากจิตใจก่อน แล้วธรรมทีละเอียดย
รองมากก็จะคลอนแคลนหวั่นไหว ตั้งอยู่ไม่ได้ ตามลำดับต่อกัน
กันไป

คนตายแล้วเกิดขึ้นได้อย่างไร เล่มนี้ เป็นปาฐกถาครั้ง
เดียว ซึ่งเบธรรมดาอยู่เองที่จะคลี่คลายปัญหาใหญ่ ๆ ใน
เรื่องตายเรื่องเกิดไม่ได้มาก ขอเสนอแก่ท่านพอได้เห็นเป็น
แนวทางเท่านั้น ท่านผู้ใดปรารถนาที่จะศึกษาให้กว้างขวาง
ออกไป โปรดได้มอบให้อภิธรรมมูลนิธิรับใช้ท่าน

ผู้ที่ได้ศึกษาพระอภิธรรม หรือปรมัตถธรรม
มีความเข้าใจดีจริง ๆ แล้ว ย่อมจะไม่เห็นว่า คน
ตายแล้วไปเกิดนั้น เป็นเรื่องตลกกลับซับซ้อน
ประการใด

อนุ อภิธรรม มงคล

๓๐๑ ตรงข้ามท่าช้างวังหน้า

บางกอกน้อย ธนบุรี

ปาฐกถาเรื่อง คนตายแล้วไปเกิดได้อย่างไร ?

ของ

นายบุญมี เมธางกูร

กรรมการธรรมศึกษา และ อาจารย์สอนพระอภิธรรม
พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

แสดง ณ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

วันที่ ๓ กันยายน ๒๔๙๘

พระคุณเจ้าท่านผู้เป็นประธานและท่านผู้เจริญทั้งหลาย

ปาฐกถาวันนี้คือเรื่องปรากฏการณ์ธรรมชาติที่น่าพิศวง
ตอนที่ ๑๒ ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วในตอนก่อนถึงเรื่องกรรม
แต่เรื่องกรรมในตอนก่อนนั้นเป็นการแสดงให้เห็นว่า กรรมที่
กระทำไปแล้ว ได้ติดตามมาสนองแก่ผู้กระทำในชาตินั้น หมายถึง

ความว่ากระทำกรรมในชาตินั้นแล้วให้ผลในชาตินั้น การแสดง
 การให้ผลของกรรมในชาติเดียวกันเป็นการแสดงง่าย มีเหตุ
 ผลอ้างอิงมากมาย และบางเรื่องสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ ไม่
 ยากนัก แต่สำหรับเรื่องกรรมที่กระทำในชาติก่อนนำผลมาให้
 เราในชาตินี้ก็ดี หรือกรรมที่กระทำในชาตินี้แล้วไปแสดงตัว
 คือแสดงผลของมันในชาติหน้าก็ดี เรื่องนี้เป็นเรื่องเข้าใจยาก
 ที่สุด และยิ่งกว่านั้น ก่อนที่จะเข้าใจว่า กรรมที่กระทำใน
 ชาตินี้ไปแสดงผลของมันในชาติหน้าได้ ก็จำเป็นจะต้องเข้าใจ
 เรื่องตายเรื่องเกิดเสียก่อน ด้วยเหตุนี้ วันนั้นข้าพเจ้าจึงได้นำ
 เอาเรื่องการเกิดการตายของสัตว์มาแสดง เพื่อปรารถนาจะ
 ให้ท่านได้ทราบว่า กรรมที่กระทำในชาตินี้ไปแสดงผลใน
 ชาติหน้าได้อย่างไร ถ้าหากเข้าใจเรื่องการตายการเกิดดีแล้ว
 การกล่าวเรื่องกรรมที่นำไปให้ผลในภพหน้า ก็จะเป็นการง่าย
 แต่ปัญหาของเรื่องการเกิดการตายนี้ ไม่ใช่เป็นปัญหาเล็ก
 น้อย ตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์มาจนกระทั่งบัดนี้ก็มีนักปราชญ์

ราชบัณฑิต หรือศาสดาเป็นอันมาก ได้พยายามคิดค้นหาทาง
ที่จะให้ทราบว่าคนตายแล้วสูญไปเลย หรือว่าคนตายแล้วไป
เกิดได้อีก ถ้าไปเกิดได้ เอาอะไรไปเกิด ไปอย่างไรและเกิด
อย่างไร การค้นคว้าในเรื่องเหล่านี้สืบต่อมาจนนับชั่วอายุคน
ไม่ได้ จนถึงปัจจุบันนี้ก็ยังเป็นปัญหาโลกแตกอยู่นั่นเองหา
ได้คลี่คลายออกไปจนถึงสามารถยืนยันได้ไม่

เรื่องคนตายไปแล้วจะไปเกิดหรือไม่นั้น มีความเข้าใจ
กันไปหลายกระแส บางท่านก็เข้าใจว่าร่างกายของคนเรา^๕
ประกอบด้วยรูป หรือวัตถุ ดังนั้นเมื่อคนตายร่างกายก็ผ^๕
จมนินไปไม่สามารถจะไปเกิดอีกได้ บางท่านเข้าใจว่าตายแล้ว
ก็ต้องไปเกิดอีก ในบรรดาผู้ที่เข้าใจว่าตายแล้วไปเกิดได้^๕
นั้นก็มีความเข้าใจแตกแยกออกไปมาก เช่นผู้ตายจะต้องไปอยู่^๕
ในสวรรค์หรือในนรกก็แล้วแต่ผลแห่งการกระทำของตน และ
สวรรค์หรือนรคนั้นได้มีผู้สร้างขึ้นสำหรับลงโทษ หรือให้^๕
รางวัลตลอดนิรันดร์ โดยไม่กลับมาเป็นมนุษย์อีก บางท่าน
เข้าใจว่าคนที่ตายจะต้องไปเกิดเป็นคนเท่านั้น ไปเกิดเป็น

สัตว์ไม่ได้ แต่บางท่านว่าไปเกิดเป็นคนหรือเป็นสัตว์ก็ได้ บาง
 คนเข้าใจว่า จิตหรือวิญญาณ หรือเจตภูต^๕เป็นอมตะ เมื่อ
 ร่างกายของคนแตกดับไปแล้ว วิญญาณก็จะออกจากร่างล่อง
 ลอยไปหาที่เกิดใหม่ บางคนที่ศึกษาวิชาทางโลกทางวิทยา
 ศาสตร์มากมาย ก็เข้าใจว่า ถ้าบุคคลใดมีลูกเต้าสืบต่อไปอีก
 เรื่อย ๆ ก็จะไปเกิดได้อีกตามหลักของชีววิทยา เพราะลูกทุก ๆ
 คน^๕นั้นก็สืบต่อมาจากเซลล์ของพ่อแม่^๕นั่นเอง เมื่อสืบต่อไป
 หลาย ๆ ชั่วแล้ว ชีวิตเดิมก็จะปรากฏ^๕ขึ้นมาอีก แต่บางคนกลับ
 มีความเห็นว่าร่างกายนั้น^๕ประกอบไปด้วยรูป หรือวัตถุความ
 รู้สึกนึกคิดนั้น^๕เป็นหน้าที่ของ^๕มันสมอง ซึ่งได้วิวัฒนาการทีละ
 น้อย ๆ มาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ จนมีอำนาจในการนึกคิดและรู้สึก
 ได้ แต่เมื่อตายแล้ว^๕ก็เป็นอันหมดเรื่องกัน ไม่สามารถที่จะไป
 เกิดได้อีกเลย

เรื่องนี้เป็นเรื่องมากคนมากความคิดเห็น แม้เจ้า
 ของลัทธิศาสนาใหญ่ ๆ หลายนานา ก็มีความคิดเห็น

ไม่ตรงกัน เพราะเรื่องคนเกิดหรือคนตายเราเห็นได้ง่าย ๆ แต่
เรื่องตายแล้ว ไปเกิด ได้หรือไม่เป็นเรื่องลึกลับ เป็นปัญหา โลก
แตกมาจนบัดนี้

สำหรับคำสอนของพระพุทธศาสนานั้น พระสัมมาสัม-
พุทธเจ้าทรงสอนว่า คนตายแล้วไปเกิดอีกได้ และจะไปเกิดเป็น
มนุษย์หรือเป็นสัตว์อีกก็ได้ แต่อย่างไรก็ดีพระองค์มิได้ทรงสอน
ไว้เฉย ๆ ลอย ๆ ว่าคนตายแล้วไปเกิดได้เท่านั้น หากแต่ได้ทรง
แสดงรายละเอียดในเรื่องนี้ไว้เป็นขั้นเป็นตอนอย่างพิสดาร ถึง
วิธีที่ไปเกิดได้อย่างไร ? มีอะไรบ้าง ไปอย่างไร ? เกิดอย่างไร ?
พระองค์ทรงสอนไว้ง่ายเป็น ชั้น ๆ แล้วแต่วุฒิ ของ บุคคล ผู้
ใครสนใจศึกษามีพื้นฐานมาดีก็สามารถเข้าใจได้ละเอียดขึ้น

แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า สอนว่าคนตายแล้วไปเกิดได้
ก็ดี แต่ความคิดเห็นของศาสนิกทั้งหลายท่านนั้นก็ตรงกันใน
หลักใหญ่ ๆ ของพระพุทธศาสนาที่ว่า “เกิดอีก” เท่านั้น เช่น
ศาสนาพราหมณ์ถือว่า คนตายแล้วจิตหรือวิญญาณก็ลอย

ออกจากร่างไปปฏิสนธิใหม่ เหตุนี้จิตหรือวิญญาณก็เป็นอมตะ
 ไม่มีวันตาย เมื่อจากคน^{นี้}ไปสู่ยังคน^{นั้น} เมื่อจากคน^{นั้น}ก็ไปสู่
 ยังคนอื่น ๆ ต่อไปตามลำดับเหมือนคนอาศัยอยู่ในบ้าน เมื่อ
 บ้านพังลงแล้วจะอาศัยอยู่ไม่ได้ก็ต้องเดินทาง ไปหาบ้านอยู่ใหม่
 ต่อไป แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนไว้ตรงกันข้าม พระ
 องค์สอนว่าจิตหรือวิญญาณ^{นั้น}มิได้เป็นอมตะไม่มีวันตาย หาก
 แต่เกิดดับสืบต่อไปไม่ขาดสาย และจิตก็จะล่องลอยไปหาที่เกิด
 ใหม่ไม่ได้เลย จะเทียบคนย้ายจากบ้านที่จะพังหาได้ไม่ ยิ่งกว่า
 นั้นความเข้าใจที่ว่า การที่ไปเกิดได้ก็ไปแต่จิต หรือวิญญาณเท่า
 นั้น ก็เป็นความเข้าใจผิด เพราะยังมีรูปอีกชนิดหนึ่งเรียกว่า
 กัมมัชรูป คือรูปอันเกิดแต่กรรมก็ร่วมในการปฏิสนธิด้วย
 สำหรับข้อ^{นี้}เป็นอีก ข้อหนึ่งที่ท่านจะได้เห็นความพิสดารน่า
 อัจฉริยะในพระพุทธศาสนา เพราะไม่ว่าใคร หรือศาสดาองค์
 ไหนที่ว่า คนตายแล้วไปเกิดได้ก็ต้องไปแต่จิตหรือวิญญาณ
 เท่านั้น ทั้งมิได้แสดงการตายการเกิดอย่างไรให้ชัดเจน แต่
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนว่า นอกจากจิตไม่ใช่ล่องลอยไป

แล้ว รูปบางชนิดก็ไปเกิดได้ ส่วนจะไปได้อย่างไร ? รูปอะไรบ้าง ? มีเหตุผลหลักฐานข้อเท็จจริงอย่างไรนั้น ขอได้โปรดฟังต่อไป

การที่เข้าใจว่า คนตายแล้วไปเกิดได้นั้นจะต้องมีความเข้าใจในเรื่องจิต เรื่องรูป เรื่องกรรม และเรื่องความตายว่าเหตุใดจึงตาย ? ความตายมีกี่อย่าง ? ขณะใกล้ตายมีอะไรเกิดขึ้นบ้าง ? มีความรู้สึกอย่างไร ? และจิตใจทำงานกันอย่างไร ? ฯลฯ ให้เข้าใจดีเสียก่อน ดังนั้นท่านก็จะเห็นได้ว่า เรื่องตายเรื่องเกิดนี้จะกล่าวกันง่าย และให้เข้าใจดีด้วยนั้น ย่อมเป็นไปได้เลย

ก่อนอื่น ข้าพเจ้าขอย้อนไปถึงเรื่องจิตอีกครั้งหนึ่ง ตามที่ได้กล่าวมาแล้วเป็นตอน ๆ ว่า จิตนั้นเป็นธรรมชาติที่รู้อารมณ์ รู้จักคิดนึกจดจำ จิตนั้นเป็นธรรมชาติที่มีความเกิด—ดับสลับต่อกันเสมอเป็นนิมิตได้หยุดนิ่ง และจิตนั้นเป็นนามธรรมที่ไม่สามารถมองเห็นหรือจับต้องได้ แต่ก็มีอำนาจในการสั่งสมสันดาน หรือสามารถเก็บเอาอารมณ์ต่าง ๆ ไว้ในจิต แล้วก็แสดงออกซึ่งอารมณ์นั้น ๆ ได้

เมื่อแยกการทำงานของจิตออกก็จะได้เป็น ๒ คือ :—

๑. การงานที่จิตกระทำ ได้แก่การที่จิต^๕รับ^๕อารมณ์ต่าง ๆ จากทางทวารหรือประตูทั้ง ๖ คือ รับอารมณ์จากทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เช่น เห็นได้ยิน คิด เป็นต้น

๒. จิตเป็นภวังค์ ได้แก่จิตมิได้^๕รับ^๕อารมณ์จากทาง ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจเลย แต่จิตก็ทำงานอยู่ตลอดเวลา คือ เกิด—ดับ และมีอารมณ์ที่ติดมาตั้งแต่ปฏิสนธิ

การที่ข้าพเจ้าแยกการทำงานของจิตออกเป็น ๒ เช่นนี้เพื่อจะแสดงให้เห็นว่า ในขณะที่รับอารมณ์ตามทวารทั้ง ๖ นั้น จิตก็ทำงาน และจิตที่เป็นภวังค์ คือ มิได้^๕รับ^๕อารมณ์ จิตก็ทำงานเหมือนกัน

ข้อ ๑ การ^๕รับ^๕อารมณ์ของจิตนั้น จิตจะรับอารมณ์ หรือ จะเกิดอารมณ์ขึ้นได้ก็จะต้อง อาศัยมีผัสสะ คือการกระทบ หากมิได้กระทบแล้ว จิตก็ไม่สามารถรับอารมณ์ เช่น เสียงมิได้กระทบหู

แล้วจะไม่ได้อิน รูปมิได้กระทบตาแล้วก็จะไม่เห็น
และอารมณ์หรือเรื่องที่จะเป็นตัวอินให้คิด ไม่กระทบ
กับจิตแล้วก็จะคิดนึกไม่ได้เลย

ข้อ ๒ ภาวักจิต คำว่าภาวัก หรือจิตตกภาวักนี้มี
พูดกันอยู่เสมอโดยทั่วไป แต่ตามความเข้าใจของคนเป็น
ส่วนมากนั้น เข้าใจว่า ภาวักหมายถึงจิตมีความสงบ คือนั่ง
อยู่เฉย ๆ หรือนั่งใจลอย แต่ตามหลักของปรมัตถธรรมนั้นตรง
กันข้าม คำว่าภาวักหมายถึงองค์แห่งภพ หมายถึงจิตตั้งแต่
ปฏิสนธิจนถึงจุติ คือ ตาย ขณะใดที่จิตมิได้ยกขึ้นสู่อารมณ์ทาง
ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้ว ขณะนั้นจิตก็เป็นภาวัก ภาวักจิต
ที่เห็นได้ง่าย ๆ ก็คือคนกำลังหลับสนิท ขณะหลับสนิทจะไม่มี
ความรู้สึกตัวเลย ขณะใดจิตมีความรู้สึกขึ้นในอารมณ์จากทาง
ทวารทั้ง ๖ แล้ว ขณะนั้นจิตก็พ้นไปจากเป็นภาวัก ความจริง
ขณะที่เราเห็นหรือได้อินหรือคิดนั้น จิตก็ขึ้นมารับอารมณ์แล้ว
ก็มีภาวักจิตกันสลับอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เป็นไปโดยรวดเร็วมาก
ดังนั้นเราจึงไม่รู้รู้สึก

การที่ข้าพเจ้านำท่านมาสู่ความเข้าใจที่สับสนนั้น ก็เพราะปรารถนาจะให้ท่านได้ทราบว่า ในขณะที่จิตมิได้ขึ้นวิถัรบอารมณ์นั้น จิตก็เป็นภวังค์ จิตเป็นภวังค์ นี้จะไม่มีความรู้สึก แต่ถึงจะไม่รู้สึกก็ดี จิตก็ทำงาน คือ เกิด-ดับ สืบเนื่องกันไปเป็นเนื่องนิจ และมี อารมณ์เหมือนกันแต่เป็นอารมณ์ที่อยู่ในจิต มิได้ แสดงออกมาให้เราเห็น ได้ยิน หรือรู้สึกได้ เป็น อารมณ์เก่าที่สืบเนื่องต่อมาจากปฏิสนธิ ถ้าจะเปรียบกับ โดนาโมทำไฟก็ คือ โดนาโมที่กำลังหมุ่นอยู่มิ ได้หยุดนิ่งนั่นเอง มันพร้อมที่จะส่งกระแสไฟไปจุดยังหลอดถ้าเปิดสวิตช์ขึ้น ภวังค จิตก็มีได้หยุดนิ่งอยู่เฉย ๆ แต่กำลังทำงานอยู่เหมือนกัน พร้อม ที่จะรับอารมณ์อยู่เสมอ

การที่ข้าพเจ้าแสดง จิตที่ขึ้นวิถัรบอารมณ์และภวังคจิต นั้น ก็เพื่อจะนำท่านเข้าไปสู่เรื่องของความตายว่าบุคคลที่กำลัง จะตายนั้น จิตกำลังจะทำงานอะไรอยู่

ต่อไปนี้ข้าพเจ้าจะได้แสดงถึงเรื่องว่าด้วยความตายเสีย ก่อนว่า มีเหตุอะไรบ้างที่จะมาทำให้ตาย

ตามพุทธภาษิต พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแบ่งความ
ตายออกเป็นส่วนใหญ่ ๆ ไว้เป็น ๒ ประการ คือ ;—

๑. กาลมรณะ หมายความว่า ถึงเวลาที่จะต้องตาย
๒. อกาลมรณะ หมายความว่า ยังไม่ถึงเวลาที่จะ
ต้องตาย

ทั้งนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าความตายนั้น เมื่อถึงเวลาหรือ
ถึงที่ตายแล้วจึงตายก็มี และเมื่อยังไม่ถึงเวลาหรือไม่ถึงที่แล้วตาย
ก็มี

คำว่า มรณูปัตติ แยกศัพท์ออกเป็น ๒ คือ.—

มรณะและอุปัตติ มรณะแปลว่าตาย อุปัตติแปลว่า
เกิดขึ้น หมายถึงความตายและความเกิดขึ้น มรณูปัตตินั้น
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้มี ๔ ประการคือ ;—

๑. อายุภยยะ หมายถึงตายโดยสิ้นอายุ
๒. กัมมภยยะ หมายถึงตายโดยสิ้นกรรม
๓. อุภยภยยะ หมายถึงตายโดยสิ้นอายุ และสิ้น

กรรม

๔. อุบัจเจทกะ หมายถึงตายด้วยอุบัติเหตุต่าง ๆ มา
 ตัดรอน คือยังไม่สิ้นทั้งอายุและยังไม่สิ้นทั้งกรรม

ในข้อ ๑ อายุกษยะ ตายโดยสิ้นอายุ ข้อนี้ได้แก่
 สัตว์ทั้งหลายต้องตายไปโดยสิ้นอายุ เพราะสัตว์ทุกชนิดย่อมจะ
 มีชีวิตอยู่ภายในขอบเขตของอายุขัย เช่น เตามีอายุ ๑๓๐ ปี
 ช้างมีอายุ ๓๐๐ ปี ยุงมีอายุ ๑๕ วัน เป็นต้น

มนุษย์ในปัจจุบันมีอายุขัยเพียง ๗๕ ปีก็ตาย แม้ว่าจะ
 มีผู้มีอายุกว่า ๗๕ ปี ก็มียู่บ้างเป็นจำนวนน้อย การที่โลกใน
 ปัจจุบัน คำนวณในสรีระของมนุษย์ จนมีความรู้ละเอียด
 ประณีต คำนวณในเรื่องอาหารและหยาภยาสารพัด เพื่อประ
 สงค์จะให้มนุษย์ปราศจากโรคภัยมาเบียดเบียนแล้วจะได้มีอายุ
 ยืนนาน ถึงจะคำนวณกันต่อไปสักเพียงใด วิทยาศาสตร์การ
 แพทย์ จะเจริญก้าวหน้าไปสักเพียงไหน ก็เป็นการช่วยได้
 เพียงเล็กน้อยเท่านั้น เพราะการมีอายุยืนหรืออายุสั้น มิได้มี
 เหตุเพียงในด้านวัตถุอย่างเดียวนั้น แต่ความจริงมีเหตุอื่นที่
 สำคัญมากอีกหลายประการ ซึ่งข้าพเจ้าจะได้กล่าวในโอกาส
 ต่อไป

ข้อ ๒. กัมมกษยะ ตายโดยสังกรรม ในข้อนี้
 หมายถึงว่า การที่สัตว์ทั้งหลายเกิดขึ้นมาและไปนั้นอาศัย
 กำลังของกรรมหล่อเลี้ยงหรือสนับสนุน ไว้ หากหมดกำลัง
 ของกรรมเมื่อใด ผู้นั้นก็จะถึงแก่ความตาย สำหรับในเรื่องของ
 กรรมที่หล่อเลี้ยง หรือสนับสนุนให้ชีวิตดำเนินไปได้อย่างไร
 ข้าพเจ้าจะให้เหตุผลข้อเท็จจริงในภายหลัง ขณะนี้กำลังกล่าว
 ถึงเรื่องความตาย การที่ต้องกล่าวถึงกรรมก็เพราะเกี่ยวพัน
 ไปถึง

ข้อ ๓. อุภยกษยะ ตายเพราะสิ้นอายุและกรรม ข้อนี้
 ไม่มีปัญหาอะไรมาก ด้วยความตายที่เกิดขึ้นเพราะสิ้นอายุนั้น
 หมายถึงแก่เฒ่าอายุมากแล้ว ร่างกายก็หมดกำลังที่จะอยู่ต่อไป
 ได้ ทั้งกรรมที่สนับสนุนให้คงชีวิตอยู่ก็หมดลงด้วย บุคคลผู้
 นั้นถึงแก่ความตายด้วยเหตุทั้ง ๒

ข้อ ๔. อุปบัจเจทกมรณะ หมายถึงตายด้วยอุบัติเหตุ
 เหตุต่าง ๆ มาตรอน ทั้ง ๆ ที่ยังไม่ถึงอายุขัย และยังไม่สิ้น
 กรรม เช่นตกต้นไม้ตาย หรือถูกรถทับตาย ความตายใน
 ข้อนี้เป็นความตายโดยเหตุต่าง ๆ อันเป็นปัจจุบัน มิได้สิ้นอายุ

หรือมิได้มีกรรมแต่อดีตมาตัดรอน แต่ถึงแม้กระนั้นก็อาศัยกรรม
แต่อดีตเป็นแรงส่ง เช่นกรรมแต่อดีตเป็นตัวส่งให้เข้าไปอยู่
ในเรือนจำแล้วไปติดโรคระบาดภายในเรือนจำตายเป็นต้น

เพื่อความเข้าใจง่ายขึ้นสำหรับความตายทั้ง ๔ ประการ
นี้ ท่าน ได้เปรียบเทียบไว้กับดวงประทีปที่ ใช้น้ำมันคือชีวิต
ทั้งหลายเปรียบเหมือนประทีป หรือโคมไฟที่อาศัยน้ำมัน
ธรรมดาโคมที่อาศัยน้ำมันนั้นไฟจะดับได้ก็ด้วยเหตุ ๔ ประการ
เหตุที่ทำให้ไฟดับ ๔ ประการ คือ

๑. เพราะเหตุที่หมดน้ำมัน
๒. เพราะเหตุที่หมดไส้
๓. เพราะเหตุที่หมดทั้งน้ำมันและหมดทั้งไส้
๔. เพราะเหตุที่มีอุบัติเหตุอย่างใด อย่างหนึ่ง
เช่นลมพัดดับหรือมีอะไรมาทับให้ดับ

๑. เมื่อโคมไฟหมดน้ำมัน ไฟก็จะดับ ข้อนี้หมายถึง
ถึงชีวิตทั้งหลายจะถึงแก่ความตายเมื่อสิ้นอายุ

๒. เมื่อโคมไฟหมดไส้ไฟก็จะดับ หมายถึงชีวิตทั้งหลายเมื่อสิ้นกำลังของกรรมที่สนับสนุนให้ชีวิตคงอยู่แล้ว ก็จะถึงแก่ความตาย

๓. เมื่อโคมไฟหมดทั้งน้ำมันและหมดทั้งไส้ ช้อนนี้ได้แต่ชีวิตทั้งหลายต้องสิ้นชีวิตไป เพราะหมดอายุและกำลังของกรรมที่จะให้คงอยู่

๔. เมื่อโคมไฟถูกลมพัดดับ ช้อนนี้ได้แก้มยังไม่สิ้นอายุและสิ้นกรรม แต่ต้องตายด้วยได้รับอุบัติเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งสำหรับในข้อ ๑, ๒, ๓, ตายเพราะถึงเวลาที่จะต้องตาย สำหรับในข้อ ๔ ข้อเดียวเท่านั้นผู้ตายยังไม่ถึงคราวที่จะต้องตาย แต่ก็ได้ตายลงไปเพราะเหตุในปัจจุบัน

เมื่อท่านได้ทราบเหตุของความตายโดยย่อ ๆ แล้วก็ควรจะทราบต่อไปด้วยว่า ขณะใกล้จะตายนั้น ได้เกิดอะไรขึ้นบ้าง ทั้งจิตใจและร่างกายทำงานกันอย่างสลับซับซ้อนอย่างไร การแสดงในเรื่องนี้ไม่ใช่่ง่าย ถ้าจะกล่าวโดยละเอียดแล้วก็ต้องใช้เวลามาก และจะต้องมีภาพของวิจิตรในวิถี

ต่าง ๆ และตารางแสดงรูปอันเกิดแต่กรรม จิต อุตฺ และ
อาหารด้วย ว่าเกิดสืบต่อกันไปยังภพใหม่ได้อย่างไร ?

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วถึงเรื่องจิตว่ามีการงานอยู่ ๒
อย่างคือ ขณะรับอารมณ์ทางทวาร ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
และจิตในขณะเป็นภวังค์ คือ ไม่รู้สึกตัวเลย บุคคลผู้ซึ่งใกล้จะ
ถึงแก่ความตายนั้น จะต้องเกิดอารมณ์ขึ้น ไม่ทางทวารใดก็
ทวารหนึ่งทั้ง ๖ ทวารนี้

การเกิดอารมณ์ขึ้น ตอน ใกล้จะตายนั้นเป็นธรรมดา
บุคคลใดจะตายลงโดยไม่เกิดอารมณ์ขึ้นก่อนจากทาง ตา หู
จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ได้เลย ไม่ว่าจะตายโดยฉับพลัน
ทันทีอย่างไรก็ตาม เพราะจิตนั้นย่อมเกิดดับโดยรวดเร็วมาก
และต้องอาศัยกำลังของกรรมที่เกิดขึ้นขณะใกล้จะตายนั้นเป็น
ตัวนำส่งให้เกิดการปฏิสนธิขึ้น

บุคคลที่ใกล้จะตายนั้นย่อมจะมีอารมณ์ แต่อารมณ์
จะดีหรือร้ายก็ได้ เช่น ได้เห็นสิ่งสวยงามเป็นที่น่านิยม
คนไข้ก็จะมีหน้าตาแจ่มใสยิ้มแย้ม แต่ถ้าได้เห็นสิ่งที่น่าเกลียด
น่ากลัว หรือหวาดเสียว คนไข้ก็แสดงอาการตื่นเต้น ตกใจ

ขวัญหาย หน้าตาบูดเบี้ยว ผู้ที่ดูแลคนไข้ที่ใกล้จะตายมักจะ
ได้ประสบ

การที่อารมณ์ได้เกิดขึ้นขณะเมื่อใกล้จะตายให้เห็นไป
ต่าง ๆ ก็เป็นการประกาศว่า บุคคลผู้นั้นจะไปเกิดในสุคติ
หรือทุกข์อย่างไร? ดังนั้นเราจึงเห็นว่าโดยมากคนที่อยู่ใกล้ชิด
กับผู้ตายจึงบอกพระอรหันต์แก่คนไข้ และศาสนาอื่นก็บอกสิ่งที่ดี
งามต่าง ๆ ชี้ทางสวรรค์ให้แก่คนไข้

เรื่องของความตายเป็นเรื่องสำคัญขั้นสุดท้าย ของชีวิต
ผู้ใดเข้าใจดีก็จะเป็นเครื่องช่วยตัวเองและคนอื่นได้มาก ความ
ไม่เข้าใจหรือผิดพลาดไปเพียงเล็กน้อยก็อาจทำให้เกิดการเสีย
หาย ร้ายแรง อย่างยิ่งแก่ชีวิตไปชั่วกาลนานได้

แต่อาจมีผู้สงสัยว่า เหตุใดคนที่ใกล้จะตายทำไมจึง
ต้องเกิดอารมณ์ขึ้น อะไรทำให้เกิดอารมณ์ หรือเห็นไปต่าง ๆ
นา ๆ เพียงอารมณ์ที่เกิดขึ้นเท่านั้นจะนำไปสู่สุคติหรือทุกข์ได้
จริงหรือ? คนที่กำลังจะตายมีความรู้สึกหรือเจ็บปวดอย่างไร

บ้าง ? การงานที่จิตและร่างกายได้กระทำไปขณะชีวิตใกล้จะ
แตกดับ ตลอดจนถึงมีอะไรบ้างไปปฏิสนธิ เพราะตามหลัก
พระพุทธศาสนาถือว่าผู้ใดเข้าใจว่าจิตของผู้ตายนั้นเองล่องลอย
ไปหาที่เกิดใหม่ ก็เป็นความเห็นผิด และเข้าใจว่าจิตเท่านั้น
ที่ไปปฏิสนธิได้ก็เป็นความเห็นที่ผิด ความเห็นที่ถูกต้องนั้นอย่างไร
ข้าพเจ้าจะได้กล่าวต่อไปตามลำดับ

ตามหลักปรมัตถธรรม หรือตามสภาวะนั้น คนตาย
หรือสัตว์ตายไม่มี คนตายหรือสัตว์ตาย เป็นแต่เพียงเรา
สมมุติพูดกันให้เข้าใจเท่านั้น อันหมายถึงว่าคนที่ไม่หายใจ
แล้ว คือคนตาย แต่ตามสภาวะธรรมกลับตรงกันข้าม คนจะ
ตายหรือคนกำลังมีชีวิตอยู่ ธรรมชาติของจิตก็เกิดดับสืบทอดกัน
ไป และทำการงานเช่นนั้น เจตสิกซึ่งมีหน้าที่ประกอบกับจิต
ก็เกิดดับสืบทอดกันไปเช่นนั้น หรือแม้แต่รูปที่เกิดขึ้นในร่างกาย
ก็เกิดดับสืบทอดกันไปเช่นนั้นเหมือนกัน ความแตกต่างกันมี
อยู่แต่เพียงว่า จิต เจตสิกและรูปของคนตาย ได้ไปปรากฏอยู่

ยังภพใหม่ หรือที่ใหม่เท่านั้นเอง ถ้าถอดเอาความยึดถือ
 ที่สมมุติว่าเป็นคน เป็นสัตว์ออกเสีย ก็เหมือนกับไฟฟ้าที่
 เกิดอยู่ที่นี้ เมื่อมีเหตุมีปัจจัยก็ไปเกิดอยู่ที่โน่นอันเป็นไปตาม
 ธรรมดา ธรรมชาติแม่เหล็กก็ต้องมีความดึงดูดอยู่เสมอ ธรรม
 ชาติของจิตก็ต้องรับอารมณ์อยู่มิได้หยุดหย่อนเช่นเดียวกัน
 คนที่กำลังมีชีวิตอยู่หรือคนที่ใกล้จะตายก็เหมือนกัน จิตย่อม
 รับอารมณ์อยู่อันเป็นไปตามธรรมชาติ ต่างกันแต่
 ว่า เมื่อคนใกล้จะตายเราเรียกชื่ออารมณ์นั้นว่า กรรม,
 กรรมนิमित, คตินิमित.

ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวถึงอารมณ์เกิดขึ้นได้อย่างไรมาบ้าง
 แล้ว แต่ได้กล่าวเพียงย่อ ๆ เท่านั้น จึงขอเพิ่มเติมให้ละเอียด
 ช้นอีกเล็กน้อย

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนว่า สภาวะ คือธรรมชาติ
 ทั้งหลายจะเกิดขึ้นได้นั้นจะต้องอาศัยเหตุ ถ้าปราศจากเหตุ
 เสียแล้วก็หาเกิดขึ้นมาได้ไม่ แต่เหตุที่ว่ามีหลายชั้น เป็นเหตุ
 ใกล้ ๆ คั่น ๆ เฝื่อน ๆ เห็นง่ายก็มี และเหตุที่ไกล ๆ ลึกซึ้ง

เห็นได้ยากก็มี ปัญหาต่าง ๆ ของชีวิต เช่น ชีวิตคืออะไร
มาจากไหน เป็นเรื่องลึกลับ ถ้าไม่ได้อาศัยสัพพัญญุตญาณ
ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราก็คงเข้าไม่ถึงเลย

อารมณ์ที่จะเกิดขึ้นก็เหมือนกัน อยู่เฉย ๆ มันจะเกิด
ขึ้นมาเองก็หาไม่ อารมณ์จะเกิดได้ก็ต้องอาศัยเหตุเหมือนกัน
เช่น อารมณ์ที่เกิดขึ้นทางตา ละหุ ต้องมีเหตุตั้ง

(๑) อารมณ์ที่จะเกิดขึ้นทางตา ก็จะต้องเห็นได้นั้นต้อง
อาศัยเหตุ ๔ ประการ มาประชุมพร้อมกันคือ

๑. จักขุปสาทะ ได้แก่ประสาทตา
๒. รูปารมณ์ ได้แก่รูป คือ สีต่างๆ
๓. อาโลกะ ได้แก่แสงสว่าง
๔. มนสิการะ กระทำอารมณ์ให้แก่จิต พุด
ง่าย ๆ ก็คือความตั้งใจนั่นเอง

เมื่อมีเหตุทั้ง ๔ ประการนี้มาประชุมหรือจรดพร้อมกัน
เข้าแล้ว การเห็นก็จะเกิดขึ้นทันที ถ้าเหตุทั้ง ๔ นี้มาประชุม

พร้อมกันแล้วจะไม่เกิดการเห็นขึ้นก็ไม่ได้ แต่ถ้าหากขาดไป
 เสียอันใดอันหนึ่งหรือหลายอันแล้ว การเห็นจะเกิดขึ้นไม่ได้
 เหมือนกัน เช่น ประสาทตาไม่ดี รูปารมณ์อันใดแก่กลิ่น
 แสงไม่มี ขาดแสงสว่าง หรือขาดความตั้งใจที่จะเห็น

(๒) เหตุให้เกิดการได้ยินมี ๔ ประการ คือ

๑. โสตปสาทะ ได้แก่ประสาทหู

๒. สัททารมณ์ ได้แก่เสียง คือความสั่น

สะเทือนของอากาศ

๓. วิวรากาส ได้แก่ช่องว่างในหู

๔. มนสิการ ได้แก่การทำอารมณ์ให้แก่จิต

เมื่อเหตุทั้ง ๔ ประการนี้มาประชุม หรือจรดพร้อม
 กัน เมื่อนั้นก็จะปรากฏการณ์ได้ยินขึ้นทันที การได้ยินจะ
 ปรากฏเกิดขึ้นได้โดยขาดเหตุไปแม้อันหนึ่งอันใดแล้ว การได้
 ยินก็จะไม่เกิดขึ้นเลยเป็นอันขาด

การที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงสอนในเรื่องนี้ไว้
 ก็ได้ประสงค์จะให้ศึกษาวิชาสรีรศาสตร์ หากแต่พระองค์
 ต้องการจะแสดงเหตุว่า แม้แต่อารมณ์ที่เกิดขึ้นทางตา หรือหู
 ก็ต้องอาศัยเหตุให้เกิด ธรรมทั้งหลายต้องอาศัยเหตุจึงจะเกิด
 ขึ้นมาได้ มิได้เกิดขึ้นมาลอยๆ เป็นการให้ผู้ศึกษาเข้าใจใน
 เหตุผล ไม่ให้ยึดมั่นในความจริงที่สมมุติอันเป็นมายา และ
 เป็นการปฏิเสธความเข้าใจที่ว่า พระผู้เป็นเจ้า หรือพระพรหม
 เป็นผู้สร้างเสียโดยสิ้นเชิง

อาจจะมีผู้คิดเห็นว่า เหตุให้เกิดการเห็น การได้ยิน
 ต้องมีคลื่นแสงและคลื่นเสียง คือ ความสั่นสะเทือนของอากาศ
 แล้วคิดว่า ทางวิทยาศาสตร์เพิ่งจะค้นพบเมื่อไม่นานมานี้เอง
 เรากำลังหันเหให้เรื่องสภาวะธรรมเข้าไปอิงวิชาวิทยาศาสตร์ที่
 ค้นคว้าขึ้นมาได้ ความจริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ พระองค์
 ทรงสอนมาตั้ง ๒๕๐๐ ปีเศษ มาแล้ว เพียงแต่ถ้อยคำเท่านั้น
 ที่แตกต่างกัน ส่วนความหมายนั้นเป็นอันอันเดียวกัน ใน
 ขอนชาพบเจ้าขอยกมากล่าวสักเล็กน้อย

พระองค์ทรงสอนว่า รูปารมณ์ (รูปที่เห็น) ที่เกิดขึ้น
แล้วมากระทบกับตาทำให้เห็นได้นั้นจะต้องอาศัยแสงสว่างและ
รูปารมณ์ดังกล่าวแล้วนั้น จะเกิด—ดับสลับซับซ้อนที่ตาและประ
สาทตาที่รับการกระทบของรูปารมณ์ที่ว่านั้น ก็ตั้งอยู่ตรงกลาง
ตาดำซึ่งมีขนาดโตเท่าหัวขอเหา ประสาทที่ตั้งอยู่กลางตาดำโต
เท่าหัวของเหานั่นเองเป็นตัวรับการกระทบรูปารมณ์ ซึ่งได้แก่
คลื่นของแสงนั่นเอง ยิ่งกว่านั้น พระองค์ยังแสดงถึงรูปารมณ์
นั้นว่า มีความเกิด—ดับในจำนวน ๑ ต่อจำนวนจิตที่เกิดดับ ๑๗
ขณะใหญ่หรือ ๕๐ ขณะเล็ก

ในเรื่องการได้ยินก็เหมือนกัน สัททารมณ์ คือ เสียง
ย่อมกระทบที่ประสาทหู โดยมีการเกิด—ดับสลับซับซ้อนกัน
อยู่ พระองค์ยังทรงชี้ถึงชนอันละเอียดอ่อนมีจำนวนเท่าใด ตั้ง
อยู่ภายในแฉ่งน้ำสืออะไร ภายในช่องหู และจิตก็จะมารับ
อารมณ์ที่ตรงนั้น ชื่อน้ำสือเกิดอีกประการหนึ่งก็คือ เหตุที่จะได้
ยิน ๔ ประการนั้นมี วิวรากาส คือช่องว่างภายในหูรวมอยู่
ด้วย ซึ่งตรงกับหลักวิชาวิทยาศาสตร์เพราะถ้าไม่มีช่องว่าง คือ

อากาศภายในช่องหูเสียแล้ว ความสั่นสะเทือนของอากาศ
ก็จะไม่สามารถเข้าไปกระทบกับประสาทหูได้ การได้ยินก็จะ
ไม่บังเกิดขึ้น

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาเพียงย่อ ๆ และเพียง ๒ ทวาร คือ
ตา กับหู เท่านั้น ส่วนจมูก ลิ้น กาย ใจ จะงดเสีย
เพราะจะเสียเวลามาก ที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมานี้เป็นการนำเอา
คำสอนที่แสดงเหตุไคล่ ๆ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจเรื่องการ
เกิดอารมณ์ และคลายความยึดมั่นในตัวตน คน สัตว์
เพราะการที่คลื่นของแสง และคลื่นเสียงมากกระทบกับประสาท
ตา และประสาทหูนั้น ก็เกิด—ดับอยู่ตลอดเวลาที่เห็นและได้
ยิน จิตที่เข้าไปรู้อารมณ์ต่าง ๆ นั้น ก็เกิด—ดับอยู่ตลอดเวลา
เหมือนกัน ส่วนการที่เห็นเป็นคน เป็นสัตว์ น่ารัก
น่าเกลียด สวยหรือไม่สวย อะไรต่าง ๆ นั้น จิตใจได้
สร้างรูปขึ้น คือ จิตได้สร้างเป็นมโนภาพหรือจินตนาการ
ขึ้นเท่านั้นเอง หาได้เป็นสาระแก่นสารที่จะยืนยันคงทนไม่
ส่วนเหตุไคล่ยังมีอีกเป็นอันมาก เช่น เพราะอะไรประสาทรูป

คือ ประสาทรับอารมณ์ต่าง ๆ จึงมีแก่คนและสัตว์ทั้งหลายได้
อะไรเป็นผู้สร้างขึ้น เมื่อมีเหตุทั้ง ๔ มาประชุมพร้อมกันแล้ว
ทำไมคนจึงเห็นและได้ยินได้ ชณะเห็นหรือได้ยิน จิตใจและ
ร่างกายทำงานกันอย่างไร

อารมณ์ที่เกิดขึ้นทางทวารทั้ง ๖ ไม่ว่าจะเป็น ตา หู
จมูก ลิ้น กาย หรือใจก็ตาม เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วก็จะเห็น
ได้ว่าจะต้องมีรูป คือ อารมณ์มากระทบกับจิต ถ้าไม่มีรูปมา
กระทบจิตแล้ว ก็จะเกิดอารมณ์ขึ้นไม่ได้เลยเป็นอันขาด ซึ่ง
ทางธรรมะเรียกการกระทบนั้นว่า ผัสสะ เช่น การที่จะเห็น
ได้นั้นก็ต้องมีรูปมากระทบตา จะได้ยินได้จะต้องมีรูป คือ
เสียงมากระทบหู และจะคิดนึกเรื่องราวอะไรได้ก็จำเป็นที่จะ
ต้องมีรูปคือเรื่องราวที่คิดนึกนั้นมากระทบใจ

บัดนี้มาถึงปัญหาที่ว่า คนที่ใกล้จะตายนั้นเกิดอารมณ์
ขึ้นได้อย่างไร ถ้าไม่เกิดอารมณ์ขึ้น คือ จิตกำลังเป็นภวังค์
อยู่ก็จะไม่ตายเพราะเหตุใด ? อารมณ์ที่เกิดขึ้นนั้นมีดีบ้างไม่ดี
บ้าง จะนำผู้ตายไปพบกับอะไร ?

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น ๆ ว่า ตามหลัก
 สภาวะ หรือปรมาตมธรรมนั้น ไม่มีคนเกิดคนตาย คนเกิด
 คนตายเป็นเรื่องสมมุติ จิตก็มีธรรมชาติเกิด-ดับ และรับอารมณ์
 อยู่เสมอเป็นนิจ ไม่ว่าจะเป็นชีวิตอยู่ หรือความตายได้มาถึง
 ดังนั้น เมื่อคนไข้ที่ใกล้จะตายได้รับคำบอกเล่าถึงพระอรหันต์
 หรือเรื่องที่ทำบุญให้ทาน คนไข้ก็จะเกิดอารมณ์นั้นขึ้น หรือ
 ถ้าเป็นเรื่องกระทบกระเทือนใจในทางไม่ดี เช่น เกิดความ
 เสียใจว่าตัวจะต้องตาย หรือลูกหลานทำอะไรให้ไม่ถูกใจ หรือ
 มีความห่วงใยในทรัพย์สินสมบัติที่อยู่เบื้องหลัง คนไข้ก็จะเกิด
 อารมณ์ขึ้นก่อนหน้าจุติ คือ ตาย แต่ถ้าจะจุติ คือ ใกล้จะตาย
 จริง ๆ แล้ว จะบอกหรือให้คิดอะไรแก่คนไข้ไม่ได้เลย คนไข้
 จะตายเช่นนั้น ทวารทั้ง ๕ จะรับอารมณ์ไม่ได้ คือ จะไม่เห็น
 ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่รู้รส และแม้เอาไฟไปจี้ก็จะไม่
 รู้สึก คนไข้จะมีความรู้อยู่เพียงทวารเดียว คือทางใจเท่านั้น
 และเมื่อเหลืออารมณ์แต่เพียงทางใจ อารมณ์นั้นก็จะแจ่มใส

ชัดเจนดูการมองดูวัตถุใด ๆ ยามเที่ยง ถ้าคนไข้เห็นสิ่งที่ค
หน้าตา ก็จะแฉ่งมโหฬารมองขึ้น และถ้าเห็นสิ่งที่น่ากลัวน่าหวาด
เสียว คนไข้ก็จะแสดงความตกใจ หน้าของคนไข้ก็จะแสดงออก
มาให้เห็นได้ชัด

บัดนี้ ข้าพเจ้าคิดว่าควรจะได้ประเด็นสำคัญในเหตุผล
ที่ว่า คนที่ตายแล้วไปเกิดอีกได้นั้น อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยที่จะ
นำไปให้ผู้นั้นตายไปเกิด คิดว่าท่านทั้งหลายก็คงถือว่าอันนี้เป็นเรื่อง
สำคัญไม่น้อย ข้าพเจ้าจะขอแสดงอำนาจที่ผลักดันให้การ
ปฏิสนธิบังเกิดขึ้นเสียก่อน ส่วนวิธีที่จะไปอย่างไร? เกิด
อย่างไร? ข้าพเจ้าจะได้กล่าวในลำดับต่อไป

ปัญหาที่ว่า อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยนำสัตว์ทั้งหลายให้
ต้องเวียนเกิดเวียนตาย หรือต้องสืบต่อไปยังภพใหม่มิได้
หยุดหย่อนนั้นถ้าจะว่าอย่างง่าย ๆ สั้น ๆ ที่สุด ก็คือเราอยากจะ
เกิดต่อไปนั่นเอง คนทุกคน สัตว์ทุกตัว ตายแล้วต้องไปเกิดอีกก็
เพราะมีจิตปรารถนาจะอยู่ต่อไปอีก มีจิตปรารถนาจะไปเกิดใหม่
อีก ความปรารถนานั้นมีกำลังความสามารถอันมหาศาล แม้

ความปรารถนานั้นจะไม่อาจมองเห็นหรือจะสัมผัสไม่ได้ก็ตามผู้
ที่ได้ศึกษาพระพุทธศาสนา ในชั้นละเอียดก็จะ ได้เห็นความจริง
อันน่าพิศวง

ตั้งแต่เราตื่นนอนขึ้นในเวลาเช้าแล้วหลับในเวลากลาง
คืน ตลอดเวลาเหล่านั้น เราได้ไขว่คว้าหาอารมณ์อยู่เรื่อย ๆ
ประเดี๋ยวเราก็ต้องการเห็น ต้องการได้ยิน ต้องการคิด ต้องการ
เคลื่อนไหวอริยาบถ ความต้องการหรือความปรารถนาเหล่านั้น
มิได้หยุดยั้งเลย มีแต่เพิ่มพูนขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อเราได้อะไรสมความ
ปรารถนาแล้ว เราก็ต้องการอย่างอื่นและอย่างอื่น ๆ ต่อไปอีก
โดยมิได้ว่างเว้นเลยจนตลอดชีวิต เพื่อความดำรงคงอยู่ของชีวิต
เพื่อให้ชีวิตแจ่มใสสดชื่นเบิกบาน เพื่อให้ทุกข์เบาบางหรือหายไป
ไป เราปรารถนาที่จะได้เห็นได้ยินได้กลิ่นได้ลิ้มรส ได้ถูกต้อง
ได้คิดนึกเรื่องที่ดี ๆ ที่เราพอใจนั้น ๆ อยู่เสมอ ครั้นเมื่อได้อารมณ์
อันเป็นที่พึงพอใจแล้ว ก็ติดอกติดใจในอารมณ์นั้น ๆ อย่าง
แน่นหนา แล้วหาเส้นทางที่จะได้มาซึ่งอารมณ์ที่ตนพอใจนั้น ๆ ให้
ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก ความพอใจในอารมณ์ต่างๆ เหล่านี้ก็ย่อมประทับ

ไว้ในจิตอย่างมั่นคงมิได้หลุดตอน ความปรารถนาที่จะได้
 อารมณ์ความยินดีจิตใจในอารมณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ทางธรรมเรียก
 ว่าโลกตัณหา คำว่า ตัณหา^๕นี้ผู้ที่มิได้ศึกษาพุทธศาสนาก็เข้าใจ
 ว่าหมายถึงในเรื่องชู้สาว หรือเรื่องเซ็กซ์เท่านั้น แต่ความจริง
 ตัณหา^๕มีความหมายมากยิ่งขึ้น^๕ คือ หมายถึงความยินดี
 ดិតใจในอารมณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากทวารทั้ง ๖ นั้นเอง เช่น
 ยินดีจิตใจในการเห็น ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส ได้สัมผัส ได้คิด
 นึกต่าง ๆ

แม้แต่อารมณ์ที่เป็นโทสะ คือ ความไม่พอใจใน
 อารมณ์ ก็เป็นเหตุให้เกิดตัณหาได้เหมือนกัน เช่น เมื่อ
 เราเห็นสิ่งที่ไม่ดี หรือได้ยินเสียงอันระคายโสัดประสาท
 เราก็ไม่พอใจ เมื่อไม่พอใจแล้วเราทำอย่างไร ? เรา
 ก็หลีกเลี่ยง เราหลีกเลี่ยงไปไหน ? เราก็หลีกเลี่ยงเพื่อหาสิ่งที่
 ดีที่พอใจต่อไปใหม่ หรือเราได้กลิ่นเหม็น เราก็ไม่ชอบ
 ใจ เพราะมันเป็นอารมณ์ที่เราไม่พึงปรารถนา เราก็ไป

ให้พ้นจากกลิ่นเหม็นนั้น แต่ก็หนีไปไม่พ้นจากการที่จะแสวง
หากลิ่นที่หอมหรืออารมณ์ที่ตบใจอื่น ๆ ต่อไปใหม่ นี่แสดง
ว่าอารมณ์ที่ไม่พอใจก็เป็นเหตุ เป็นปัจจัย นำไปสู่อารมณ์
ที่พอใจจนได้

เมื่อเราได้อารมณ์ที่พอใจแล้ว เราก็มีความยินดีติดใจ
ในอารมณ์นั้น อารมณ์นั้น ๆ ก็จะฝังมันประทับไว้ใน
จิตใจ ความยึดมั่นนั้นทางธรรมะเรียกว่าอุปาทาน เช่น
เรารับประทานอาหารอะไรอย่างหนึ่ง มีรสอันโอชะเป็น
พิเศษจนทำให้เราติดใจ ความติดอกติดใจนั้นจะเก็บประทับ
เอาไว้แน่นหนา ถ้ามีโอกาสเราก็พยายามหาให้ได้ซึ่งรส
หรืออารมณ์นั้น ๆ อีก หรือเราดูภาพยนตร์เรื่องที่สนุกมาก ๆ
เราก็ติดอกติดใจอยากจะดูเรื่องที่สนุก ๆ ให้อีก ๆ ซ้ำไปอีก ถ้า
มีโอกาส

ความยินดีติดใจในอารมณ์ หรือตัณหา^๕นี้ มีกำลัง
มาก เกินที่ผู้ใดผู้หนึ่งจะคาดคิดว่าจะเป็นไปได้ ถ้ามี
ได้ศึกษาให้เข้าใจถึงความละเอียดในพระพุทธศาสนาแล้ว ก็

จะไม่มีทางทราบได้เลย แม้แต่เพียงคิดก็ไม่มีใครได้คิดไปถึง
เสียแล้วว่า กำลังของตัณหา^๕นั้นเองที่เป็นตัวนำให้การ
ปฏิสนธิเกิดขึ้นชาติแล้วชาติอีกมิได้หยุดหย่อน ซึ่ง
ก็คือ การที่เราปรารถนาที่จะเกิดต่อไปนั่นเอง

บัดนี้ถึงปัญหาที่ว่า เหตุใดเมื่อเจตนาหรือตัณหา
ประทับลงไว้ในจิตอยู่เสมอแล้ว กำลังของเจตนาหรือตัณหา^๕นั้น
จึงผูกมัดตรึงสัตว์ทั้งหลาย ไว้ให้คงอยู่ในวัฏฏะจนไม่สามารถ
ดิรนให้หลุดรอดไปได้

กำลังของกรรม คือตัณหาที่เกิดขึ้นตั้งแต่เข้าจนถึงเวลา
หลับสนิทนั้น วันหนึ่งๆ มิใช่เล็กน้อย ถ้ารวมกันตั้งแต่เกิด
จนกระทั่งถึงตายด้วยแล้ว ก็หมดปัญญาที่ผู้ใดจะคิดหรือ
คาดคะเนได้ว่ามากสักเท่าใด ประเดี๋ยวก็อยากเห็น อยาก
ได้ยิน อยากได้สัมผัส และอยากคิดนึก ฯลฯ ซ้ำแล้วซ้ำอีกวัน
ยังค่ำ และเมื่อได้รับอารมณ์เหล่านั้นสมความปรารถนาแล้ว ก็
อยากได้อารมณ์อื่น ๆ อีกไม่มีวันจบสิ้น

เมื่อเราเห็นเด็ก ๆ อายุ ๑๐ ขวบ เล่นดนตรีได้เก่ง เมื่อ
เราเห็นเด็ก ๆ อายุ ๑๐ ขวบ เขียนรูปได้ดี เราก็มองว่า เขามี

อุปนิสัย เราก็พูดว่าเขาได้ถ่ายทอดศิลปะเหล่านั้นตามสายเลือด
มาจากพ่อ หรือ แม่ ถ้าไม่ใช่พ่อแม่ก็ ปู่ ย่า ตา ยาย คน
ใดคนหนึ่ง ซึ่งจะต้องมีคนหนึ่งจนได้

นักอาชญาวิทยา นักจิตวิทยาหรือนักวิทยาศาสตร์ทาง
ชีวภาพ เมื่อพบเด็กที่เหลือขอและชอบขโมย ก็จะกล่าวว่า เด็ก
คนนี้ได้สืบสันดานมาจากพ่อแม่ที่เป็นผู้ร้าย การที่เขาเป็นผู้ร้ายก็
เพราะเขามีสันดาน หรือมีเลือดของพ่อแม่ของเขาติดมา ซึ่งความ
จริงน่าจะอะไรต่ออะไรทั้งหลายเหล่านี้ ได้สืบสวนค้นคว้ามาแต่
เหตุไกลต้นๆ เฝื่อนๆ แค่เกิดมาเท่านั้นเอง เพราะเขายังไม่เข้าใจ
เลยว่าจิตนั้นคืออะไร สามารถสืบต่อกันไปได้อย่างไร เขาจะ
เข้าใจให้ถูกต้องได้สมบูรณ์หรือ เพราะเขามีได้ศึกษาจากพระ
สัมพันธูปัญญาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำอย่างไรก็จะให้
ความเข้าใจของเขาถูกต้องสมบูรณ์ไม่ได้ เพราะเขาได้เข้าใจ
ผิดไปว่ามันสมองนั้นเป็นตวัจิต ซึ่งได้วิวัฒนาการมาแล้ว นับ
เป็นจำนวนเวลาเป็นพันเป็นหมื่นล้านปี จนสามารถมีความคิด
อ่าน จดจำ ทุกข์ สุขได้ มนุษย์ทั้งหลายเกิดสืบต่อกันมาตาม

สายโลหิต จากสเปิร์มาโทซัว (Spermatozoa) ของบิดา และ โอวัม (Ovum) คือไข่ของมารดา และอุปนิสัยใจคอของเด็ก ก็สืบทอดอยู่ภายในยีนส์ (Genes) ซึ่งอยู่ในเซลล์นั้น ซึ่งเขาได้ ตรวจสอบกันคว้ามานี้ได้ และจากกล้องขยายหลายพันเท่าอัน เป็นรูปหรือวัตถุ ซึ่งเขาจะรู้ได้แน่แต่ทางเดียวเท่านั้น

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่าจิตนั้นเกิด - ดับสืบทอดกันไปเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดตาย จะหลับ หรือตื่น และมีอำนาจ ส่งสมสันดาน เหตุฉะนั้นอุปนิสัย สันดานหรือสัญชาติ ญาณของเด็กเหล่านั้นจึงมิได้สืบสายโลหิตมาจากพ่อแม่ เพราะจิตเป็นนามธรรมซึ่งไม่สามารถแบ่งแยก จิตของพ่อแม่แยกออกมาเป็นของเด็กได้ หากแต่ เป็นจิตดวงใหม่ คือ ผู้ที่ได้ตายต่างหากมาปฏิสนธิ

คงจะมีบางท่านที่สงสัยว่าถ้าเป็นจิตดวงใหม่มาปฏิสนธิ มิได้ถ่ายทอดมาตามสายเลือดแล้ว ก็เหตุใดเล่าอุปนิสัยใจคอ

ของเด็ก เช่น ชอบในทางศิลป หรือมีสันดานเป็นผู้ร้าย จึง
ไปเหมือนกันกับพ่อแม่ของเด็กเหล่านั้นได้

ปัญหา^๓ ผู้^๔ศึกษาธรรมะมาพอสมควรก็ไม่ประหลาด
ใจเลย เพราะเขาจะเข้าใจเรื่องการปฏิสนธิของจิตว่า จิตจะ
ต้องปฏิสนธิไปตามความเหมาะสม ไปตามเหตุปัจจัย เช่น ถ้า
ข้าพเจ้าเอาแก้วน้ำร้อนมาตั้งไว้บนโต๊ะนี้ ภายนอกของแก้วก็
จะไม่มีไอน้ำมาจับได้เลย แต่ถ้าข้าพเจ้านำแก้วน้ำแข็งมาวาง
แล้ว ในไม่ช้าเราก็จะเห็นน้ำติดอยู่เป็นหยด ๆ โดยรอบแก้ว
ทั้งนี้^๕ เพราะความเย็นของน้ำแข็งเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ละออง
ของน้ำมาจับได้ ถ้า ก. มีสันดานหยาบคายเป็นผู้ร้ายเต็มตัว
ข. ซึ่งเป็นสุภาพบุรุษร่อยเป๋อร์เซ็นต์ ก็ไม่อาจจะร่วมเป็นร่วม
ตายสนิทสนมหรือเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันได้ เพราะไม่มีความ
เหมาะสมกันเลย โดยนัยนี้จิตที่มีอุปนิสัยในทางช่างจึงปฏิสนธิ
ในพ่อแม่ที่มีนิสัยช่าง จิตที่มีสันดานผู้ร้ายก็เหมาะที่จะปฏิสนธิ
ในพ่อแม่ที่มีสันดานผู้ร้าย และจิตที่โง่เง่าหรือโง่จะเต็ม จึง
ชอบปฏิสนธิในพ่อแม่ที่เป็นคนจิตทราวม

การศึกษาเรื่องจิต ตาม หลักของ พระ พุทธศาสนา ให้
เข้าใจแล้ว ก็จะได้เห็นว่ามิใช่เหตุผลข้อเท็จจริงที่จะเป็นไปดั่งนั้น
อีกมากมาย ข้าพเจ้าเห็นว่าเวลานี้น้อยจะต้องงดเสีย

การที่ข้าพเจ้านำท่านมาเช่นนั้น ก็เพื่อจะแสดงกำลังพลัง
ของตณหา หรือกำลังของกรรม คือ เจตนา หรือความปราถนา
ว่าสามารถส่งผลสืบต่อกันไปได้ เพราะจิตที่มีนิสัยในทางดนตรี
ก็โดยชาติที่แล้วมามีเจตนาอันรุนแรง เพ้ออบรมฝึกหัดจนชำนาญ
ด้วยใจรัก นิสัยอันนั้นก็สืบต่อมาถึงชาตินี้ ถ้าเราจะจับเอาเด็ก
๑๐๐ คนที่ไม่มีนิสัยเช่นนั้นมาฝึกหัด ก็หาอาจฝึกหัดวิชาดนตรี
ให้เป็นผู้มีความสามารถจริง ๆ แม้แต่สักคนหนึ่งได้ไม่ หรือถ้า
เอาคน ๑๐๐ คนที่ไม่มีนิสัยตลกคะนองมาแสดงเป็นต้วตลก คน
ทั้ง ๑๐๐ ที่แสดงอยู่ต่อหน้าเรานี้ก็จะทำให้รู้สึกน่าสงสาร
เพราะทำให้เรารำพันไม่ได้เลย

แน่นอน! ช่างเขียนที่สามารถ นักประพันธ์ที่มี
การมกมคายซึ่งประชาชนชอบบอกชอบใจทั่วทิศ นักประดิษฐ์
เรื่องนาม นักวิทยาศาสตร์ชั้นนำ หรือต้วตลก ลีเกะ ละครที่มี

คนหัวเราะท้องคัดท้องแข็ง หรือนักอะไร ๆ เหล่านี้ จะไม่มี
 เลยที่จะฝึกฝนจนกลายเป็นบุคคลชั้นนำเพียงในชาตินี้ชาติเดียว
 ความจริงบุคคลเหล่านี้ย่อมมีวาสนา คือได้รับการอบรมมาแล้ว
 หลาย ๆ ชาติทั้งนั้น และการที่เขาเป็นไปได้อันนั้น ก็
 ย่อมแสดงให้เห็นถึงความปรารถนาของเขาว่า กำลัง
 ของความปรารถนาแต่อดีตนั้นสามารถส่งผลให้จนถึง
 ปัจจุบันและอนาคตได้

อารมณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทางทวารทั้ง ๖ นั้น ทุกอารมณ์
 ก็ย่อมประทับส่งสมลงไว้ในจิตอย่างสลับซับซ้อนมากมาย กำลัง
 ของอารมณ์ก็ย่อมมีเจตนาหรือความปรารถนารวมอยู่ด้วย ความ
 ปรารถนามีกำลังมากก็ย่อมเป็นไปตามปรารถนานั้น ๆ ความ
 ปรารถนาที่จะได้ภพชาติใหม่หรือที่จะเกิดใหม่นั้นเอง ที่ทำให้
 ภพชาติมิได้มีที่สิ้นสุด ไม่ว่าจะเป็นความปรารถนาโดยตรง
 หรือโดยปริยายก็ตาม

ธรรมชาติของกรรมที่กระทำนั้นเป็นสิ่งที่น่าพิศวงเพราะ
 ไม่มีตัวตนที่เราจะถูกต้องได้ จะวัดหรือจะชั่งตวงก็ไม่ได้ แต่ก็
 มีอำนาจแสดงกำลังความสามารถได้

เมื่อหญิงสาวและชายหนุ่มผูกสมักรักใคร่กัน ยิ่งนาน
วันก็จะยิ่งเพิ่มพูนความรักมากยิ่งขึ้น เพราะเห็นใจกัน เอาอก
เอาใจกันทุกอย่าง ความรักของชายหนุ่มหญิงสาวคู่นี้เป็นไป
อย่างดุดันมั่นคงอยู่หลายปี เมื่อจะต้องพรากจากกันไปโดย
เด็ดขาดเมื่อใด ทั้งสองฝ่ายก็ต้องตกอยู่ในความเศร้าเสียใจ
อย่างสุดซึ้ง จะเฝ้าแต่ครุ่นคิดถึงกันและกันอยู่มิรู้วาย วันละ
หลายสิบหรือร้อยครั้ง ทั้งนี้ เพราะอะไร ? เรื่องความรักใคร่
เห็นอกเห็นใจกันก็เป็นอดีตไปแล้ว เป็นเรื่องเก่าที่ดับไปแล้ว
เหตุใดกรรมที่ทำไว้ในอดีตจึงได้ก่อให้เกิด ความทุกข์หรือเศร้า
เสียใจอยู่มิได้หยุดหย่อน

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่า อารมณ์จะเกิดขึ้นได้นั้นจะ
ต้องมีเหตุ จะเกิดขึ้นลอย ๆ หาได้ไม่ เช่น การที่จะเห็นได้ก็
ต้องมีกลิ่นแสงมากระทบตา จะได้ยินได้ก็ต้องมีคลื่นเสียงมา
กระทบหู และจะคิดได้ก็ต้องมีเรื่องที่คิดนั้นมากระทบใจ
เหตุนี้จึงเห็นได้ว่า ในกรณีของหนุ่มสาวเกิดความเศร้าเสียใจ
คู่นี้ ก็จะต้องมีเรื่องมากระทบใจเป็นแน่แน่นอน มิฉะนั้นความ

เศร้าเสียใจจะเกิดขึ้นมาหาได้ไม่ แต่อะไรเล่าเป็นเหตุเป็น
ปัจจัยก่อให้เกิดอารมณ์เสียใจเหล่านั้นขึ้น

ไม่มีผู้ใดจะปฏิเสธได้เลยว่าอารมณ์เหล่านั้นมิได้เกิดขึ้น
มาแต่อารมณ์เก่า ๆ คือ เจตนาหรือความปรารถนาที่จะเป็น
ของซึ่งกันและกัน รักกัน เอาใจกัน และจะแต่งงานอยู่กิน
ด้วยกันนั่นเองเป็นเหตุเป็นปัจจัย จิตจึงได้สร้างให้เห็นหน้าเห็น
กิริยาท่าทาง เห็นความดีของแต่ละฝ่าย อารมณ์เก่า ๆ เหล่านั้น
คือ กรรมแต่อดีตที่ดับไปแล้วนั่นเอง แต่มิได้สูญหายไปไหน
อารมณ์เก่าหรือกรรมเก่า หรือความปรารถนาเก่า
เอง ได้เกิดกำลังอำนาจขึ้น กำลังอำนาจนั้นได้มา
กระทบจิตอยู่เสมอมิได้หยุดหย่อน ซึ่งกระทำให้
กรรมที่ทำไว้แล้ว ๆ นั้นกลับยกขึ้นมาสู่อารมณ์ใหม่อีก
ภาพเก่า ๆ ก็ได้ถูกสร้างขึ้นใหม่ ๆ ซ้ำ ๆ ซาก ๆ ทำให้มองเห็น
คู่รักที่กำลังยมอยอย่างหวาน เห็นความน่ารักน่าเอ็นดู เห็น
ความเอออกเอาใจหรือความเสียสละของแต่ละฝ่าย ภาพ
ประทับใจทั้งหลายเหล่านี้ก็ได้ถูกยกขึ้นมาปรากฏอยู่เฉพาะหน้า

เหมือนกำลังดูภาพยนตร์ หรือมีเสียงมากกระซิบอยู่ที่ข้างหูว่า
รัก รัก มิได้หยุดหย่อนเลย

การที่ข้าพเจ้านำตัวอย่างนั้นขึ้นมาแสดง ก็เพื่อ
จะให้ท่านได้เห็นกำลังของกรรม กำลังของความ
ปรารถนาหรือตัณหาว่า แม้มันไม่มีตัวตนก็ดี แม้มัน
ได้เกิดขึ้นในอดีตและดับไปแล้วก็ดี มันก็ยังมี ความ
สามารถที่จะแสดงออก โดยการกระทบกับจิตอันก่อ
ให้เกิดอารมณ์ขึ้นได้มิได้หยุดหย่อน ทั้งนี้เพื่อให้ท่าน
ได้เห็นหน้าตาไว้เพียงชนิดเดียวก่อน กำลังของกรรมหรือตัณหา
นี้ยังมีความอื่นอีกมากนัก สามารถสร้างภพสร้างชาติก็ยังได้
อีก และ คนที่ตาย แล้ว ไปเกิดก็ด้วย อาศัยกำลังของกรรมนี้
เองผลักดัน ทั้งมิได้สืบต่อไปแต่จิตอย่างเดียวกันเท่านั้น หาก
แต่ด้วยอำนาจของกรรม หรือตัณหาอันยังมีอำนาจสร้างรูป
ขึ้นในภพใหม่ได้ด้วย แต่เพื่อให้เข้าใจง่าย ข้าพเจ้าจะขอ
นำวิชาทางโลกเข้ามาประกอบด้วย

ร่างกายของเรา^๕นี้ คือ รูปหรือวัตถุ เมื่อนักวิทยาศาสตร์ย่อยให้เล็กลง ๆ ส่วนที่เล็กที่สุดก็ได้แก่ปรมาณู ปรมาณูประกอบด้วยนิวเคลียส (Nucleus) อยู่ตรงศูนย์กลาง มีอนุภาค โปรตอน (Protons) คือประจุไฟฟ้าบวก และมีอิเล็กตรอน (Electrons) ประจุไฟฟ้าลบวิ่งวนอยู่รอบแกนกลาง แล้วยังมีอนุภาคอีกชนิดหนึ่งที่ ไม่มีประจุไฟฟ้าเลยเรียกชื่อนิวตรอน (Neutrons)

เมื่อว่าโดยรูปหรือวัตถุแล้ว ร่างกายของเรา^๕นี้ก็ไม่มีอะไรนอกจากประจุไฟฟ้าและพลังงาน ตรงตามทฤษฎีของไอน์สไตน์ (Einstein) นักวิทยาศาสตร์และนักคำนวณผู้ยิ่งใหญ่ของโลกในขณะนี้ ซึ่งได้กล่าวว่า “พลังงานก็คือสสาร และสสารก็คือพลังงาน” มันเป็นการน่าประหลาดมหัศจรรย์เพียงใดหรือไม่ที่ร่างกายใด ๆ ที่มองเห็นและสัมผัสได้ของคนเรามาจากพลังงานที่มองไม่เห็น สัมผัสไม่ได้ ชั่งตวงก็ไม่ได้

ข้าพเจ้า ได้กล่าวถึง รูปและวัตถุจากวิชาการทาง โลกมาเล็กน้อยแล้ว ข้าพเจ้าจะขอกกล่าวถึงเรื่องรูปหรือเรื่องวัตถุทาง

พระพุทธศาสนาให้ท่านฟังดูบ้างว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรง
ย่อยวัตถุทั้งหลายออกเป็นอย่างไร

พระองค์ทรงสอนว่า เม็ดข้าวสารเม็ดหนึ่ง เมื่อแยก
ออกเป็น ๗ ส่วน ส่วนหนึ่งนั้นก็จะเท่ากับหัวของเหา ใน ๑
หัวของเหานี้ย่อยออกไปอีก ๓๖ ส่วน ๑ ส่วนก็จะเป็นลิกขานู
๑ ลิกขานูนี้ย่อยออกไปอีก ๓๖ ส่วน ๑ ส่วนก็จะเป็นรตเรณู
๑ รตเรณูย่อยออกไปอีก ๓๖ ส่วน ๑ ส่วนก็จะเป็น ๑ ตัซเชรี ใน
๑ ตัซเชรีน เมื่อย่อยออกไปอีก ๓๖ ส่วนแล้ว ๑ ส่วนนั้นจะเป็น ๑
อนูและ ๑ อนูนี้ย่อยออกเป็น ๓๖ ส่วน ๑ ส่วนนั้นก็จะ
ได้แก่ ๑ ปริมาณ

ข้าพเจ้าไม่สามารถจะตอบได้ว่า คำว่า ๑ ปริมาณ
ของทางวิทยาศาสตร์ กับ ๑ ปริมาณของธรรมะนั้น แตก
ต่างกันเท่าใด แต่ขอให้ท่านลองคิดว่าทางธรรมะนั้นย่อย
ออกไปจากหัวของเหาจนถึงปริมาณนั้น จะเป็นขนาดไหน
ในขณะนี้เราไม่สามารถที่จะเห็นหรือถูกต้องได้แล้ว แต่ถึง
กระนั้นก็ยังคงเป็นรูปอยู่ คือ เป็นรูปที่สุมละเอียดมาก
และนอกจากนี้พระองค์ยังทรงแสดงต่อไปว่า ใน ๑ ปริมาณ

นั้นทุก ๆ ปริมาณ โดยมีได้ยกเว้นย่อมจะมี ตุลา ปถวิ,
 อาโป, เตโช, วาโย. ได้แก่ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม (โปรด
 ทำความเข้าใจเรื่องธาตุ ๔ ตามหลักพุทธศาสนาด้วย มิได้
 มีความหมายตรงไปตามตัวหนังสือ เช่น ธาตุน้ำ ก็ไม่ใช่
 น้ำที่เราดื่ม เพราะธาตุน้ำเป็นสุขุมรูป มองไม่เห็น สัมผัสไม่ได้
 เป็นต้น) นอกจากนี้แล้วยังมี วรรณะ คันธะ รสะ โอชะ คือรูป
 หรือสี มีกลิ่น มีรส และโอชะ (หมายถึงสิ่งที่ร่างกายย่อยให้เป็น
 ประโยชน์ได้) ดังนั้น ๑ ปริมาณจึงมีรูป ๔ เรียกว่า อวินิพโยค
 รูป ๔ และพระองค์ยังได้ทรงสอนต่อไปว่าปริมาณทั้งหลายเหล่านี้นั้นหาได้ติดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่ แม้เราจะเห็นวัตถุใด
 เป็นแท่งทึบ แต่ปริมาณทุกปริมาณย่อมถูกคั่นด้วยปริเฉทรูป
 คือ ช่องอากาศหรือช่องว่าง นั่นคือ รูปทั้งหลายที่เราเห็น
 เป็นแท่งทึบนั่น แท้จริงมีรูปโปร่งคั่นอยู่ด้วย

พระองค์ทรงสอนเรื่องปริมาณก็มีได้มีความปรารถนา
 จะสอนให้ศึกษาวิชาสรีรวิทยา หรือให้ทำสูกะเปิดปริมาณเพื่อ
 จะได้ทั้งใส่ทำลายซึ่งกันและกัน พระองค์ปรารถนาจะชี้ให้เห็น

ถึงความไม่แน่นอนของรูปเพราะย่อมเปลี่ยนแปลงอยู่ทุก
 ขณะมิได้หยุดนิ่ง อย่าได้ยึดถือเป็นจริงเป็นจังมั่นคง และเพื่อ
 ไม่ให้หลงมกายเชื่อเฉพาะที่ตามองเห็นเท่านั้น ถ้าเชื่อเพียงเท่า
 นั้นก็จะได้ชื่อว่าโง่เขลามองไม่เห็นความจริงของธรรมชาติ แล้ว
 ก็หาว่าธรรมชาตินั้นเจ้าเล่ห์เจ้ามายาและยิ่งกว่านั้นพระองค์ต้อง
 การแสดงสภาวะของรูปเหล่านั้นว่า กรรมหรือตัณหาย่อมมี
 อานุภาพสร้างรูปอันประณีตนั้นในรูปของปรมาณู หรือ
 ในรูปของพลังงาน ในขณะที่ปฏิสนธิตั้งต้นขึ้นในภพ
 ใหม่ได้ด้วย แต่ส่วนจะสร้างรูปอะไรในภพใหม่ได้อย่างไร
 นั้น ข้าพเจ้าจะได้กล่าวต่อไป

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่า จิตนั้นเป็นธรรมชาติที่รับ
 อารมณ์ มีอารมณ์อยู่เสมอ และอารมณ์ที่เกิดขึ้นนั้นได้ด้วยเหตุ
 ต่าง ๆ กัน แต่สำหรับคนที่ใกล้จะตาย อารมณ์เกิดขึ้นในขณะที่
 ใกล้ตายเรียกว่า กรรมอารมณ์ กรรมนิมิตอารมณ์ คตินิมิต
 อารมณ์

๑. ผู้ใดทำกรรมอะไรไว้ ไม่ว่าจะเป็นดีหรือชั่วก็ตาม
 เมื่อทำไว้มาก ๆ กรรมเหล่านั้นก็มักจะกระทบกับจิตทำให้เกิด

อารมณ์^๕ขึ้น คือ ทำให้จิตได้สร้างเป็นมโนภาพโดยอาศัยอำนาจ
 ของกรรมในอดีตให้เห็นไปต่าง ๆ นา ๆ เป็นต้นว่า ช่างสัตว์
 มาก ๆ ก็มักจะเห็นการฆ่าสัตว์ เช่น ยิงนก ตกปลา ถ้าทำบุญ
 ให้ทานมาก ๆ ก็มักจะเห็นการทำบุญให้ทานนั้น หรือการรักษา
 ศีลเจริญภาวนา อารมณ์^๕ที่เกิดขึ้นเป็น กรรมอารมณ์

๒. บุคคลผู้ใกล้จะตายเห็นนิมิตต่าง ๆ อาจจะเป็นทาง
 ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ได้ เช่น เห็นอุปกรณ์การทำกุศล
 หรือกุศลที่ตนได้เคยกระทำมา เห็นธงชัย เครื่องตบแต่ง
 หรือชบวนแห่บวชนาค ทอดกฐินซึ่งเป็นกุศล ทางฝ่ายอกุศล
 ก็เห็น แห อวน มีด ไม้ เครื่องดักหรือจับสัตว์ เห็นเครื่องมือ
 การพนัน หรือคิดอะไรทำอะไรก็มองเห็นเป็นเลขท้าย ๓ ตัว
 อารมณ์^๕ที่เกิดขึ้นนั้นเรียกว่า กรรมนิมิตอารมณ์

๓. บุคคลที่ใกล้จะตาย เกิดนิมิต^๕ขึ้นเห็นดำ เห็นเหว
 เห็นปล่อง เห็นการทรมานสัตว์ก็ดี หรือเห็นปราสาทราชวัง
 ที่ทำด้วยทอง เห็นราชรถอันวิจิตร บางที่ไม่มีในเมือง
 มนุษย์^๕ก็ดี อารมณ์^๕ที่เกิดขึ้นเรียกว่า คตินิมิตอารมณ์

สัตว์ทั้งหลายขณะที่ใกล้จะจุติ คือ ตาย จะต้องเกิด
 อารมณ์ขึ้น ไม่กรรมก็กรรมนิमित หรือคตินิमितอันใดอันหนึ่ง
 สัตว์ที่จะตายจะไม่เกิดอารมณ์ขึ้นเลยนั้นย่อมเป็นไปได้
 ไม่ได้ ไม่ว่าจะตายช้าหรือโดยทันทีอย่างไรก็ตาม
 ทั้งนี้ก็เพราะอารมณ์กรรมนั้น ๆ ย่อม เป็นกำลังงาน
 อันสำคัญที่จะผลักดันให้เกิดการปฏิสนธิขึ้น กรรม,
 กรรมนิमित, คตินิमित นั้นเป็น อารมณ์ครั้งสุดท้ายใน
 ชาตินั้น ๆ ที่ทรงอิทธิพลให้มีภพชาติสืบต่อไป

อารมณ์ที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายนี้ เป็นที่หมายได้แน่นอน
 ว่าจะต้องไปเกิดตามที่ตนได้เห็น เหมือนเราทำแบบแปลนแผน
 ผังไว้แล้ว ปลุกสร้างที่อยู่อาศัยตามแบบแปลนนั่น ๆ เช่น
 ผู้ที่จะไปเกิดเป็นมนุษย์ย่อมเห็นครรภ์ของมารดา ผู้ที่จะเกิด
 ยังเทวภูมิ ย่อมเห็นเทพยดานางฟ้า หรือวิมาน ผู้ที่จะไปเกิดใน
 นรกก็ย่อมเห็นการเผาผลาญสัตว์ เห็นเปลวไฟ ผู้ที่จะไปเกิด
 เป็นเปรต ก็เห็นปล่อง เห็นหุบเขาอันตกอยู่ในความมืดมืด
 ผู้ที่จะเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ก็ย่อมจะเห็นสัตว์หรือเห็น
 เชิงเขา ชายน้า เป็นต้น

ทุกคนที่มีจุดหมายปลายทาง คือ ความตาย ไม่ว่า
 พระราชาหรือกระยาจก ไม่ว่าเทวดาหรือสัตว์นรก ไม่เลือก
 ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ เป็นหัวเลี้ยวหัวต่ออันสำคัญ สำหรับ
 ผู้ที่ฉลาดในเรื่องของชีวิต ควรจะต้องศึกษาให้รู้ เมื่อเช่นนั้น
 การศึกษาเรื่องความตาย จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่ง จะได้ช้อ
 ว่าไม่ตกอยู่ในความประมาท เพราะการศึกษาเล่าเรียน เรื่อง
 ความตายเสียให้เข้าใจดีแล้ว ก็ย่อมมีหวังอยู่เป็นอันมากที่จะ
 ไปเกิดในสุคติภูมิ

การมองดูคนไข้ที่ใกล้ตาย จะแสดงกิริยาอาการต่าง ๆ
 แม้จะหายที่ไปของผู้ นั้นไม่ถูกต้องร้อยเปอร์เซ็นต์ก็จริง แต่ก็มี
 ส่วนถูกเป็นอันมาก ด้วยการที่คนไข้เกิดอารมณ์เช่นเหมือน
 ความฝัน ภาพนั้นย่อมชัดเจนแจ่มใสมาก จิตของคนไข้จะ
 มีความยินดีหรือตกใจกลัว ก็ย่อมจะมองเห็นจากการแสดงกิริยา
 อาการต่าง ๆ เช่น ถ้าคนไข้เห็นนายนิรยบาลถือหอกโตเท่า
 ลำตาล กำลังเงียดเงื่อจะพุ่งลงมายังทรวงอก หรือเห็นน้ำทอง
 แดงกำลังเดือดพล่านจะไหลเข้าในปาก หรือเห็นร่าง กาดัว
 โต มีปากเป็นเหล็กกำลังจะฉีกเนื้อของตัวกิน หรือเห็น

อสุรกายโตใหญ่ราวกับภูเขาดำหมึพ กำลังย่างเข้ามาทำร้ายเมื่อ
 คนไข้ได้เห็นเช่นนั้นก็จะมีความตกใจก็จะร้องโอดครวญด้วยเสียง
 อันดัง และจะแสดงอาการหวาดหวั่นสะดุ้งกลัวอย่างน่าสงสาร
 หรือแลบลิ้นปลิ้นตาร้องโวยวายให้คนช่วย เช่นนี้ อบายภูมิก็มี
 หวังได้ ถ้าคนไข้เห็นนิมิตที่มาปรากฏนั้นเป็นพระ เป็นเณร
 เห็นปราสาทราชวัง เห็นอาภรณ์อันประณีต เห็นคนรักษาศีล
 คนให้ทาน และคนไข้ก็ยิ้มย่องผ่องใส หน้าตาอึมเิบ หรือ
 หัวเราะ เช่นนี้สุคติก็มีหวังได้

เมื่อเราเอื้อมมือไปจะหยิบ อะไรอย่างหนึ่งบน โต๊ะที่อยู่
 ข้างหน้า ตลอดเวลาตั้งแต่เริ่มเคลื่อนไหวมือไป จิตย่อมจะสั่งการ
 โดยตลอด เหตุนี้เองถ้าหากมือที่เอื้อมไปนั้นยังไม่ถึงสิ่งของที่ต้อง
 การ เกิดมีเสียงเอะอะขึ้น จิตก็จะสั่งให้หันไปดูที่เสียงนั้น มือ
 ที่เอื้อมก็จะค้างอยู่ คือ เกร็ง (spasm) โดยทำนองเดียวกันนี้
 คนที่ใกล้จะตายเมื่อเกิดอาการฉุนกรังสุดท้าย จะเป็นนิมิต
 หรือตกใจก็ตาม ก็ย่อมจะแสดงกิริยาหรือท่าหน้ากลัว หรือยิ้ม

แยม ทันที จิตจิต (ตาย) ก็เกิดขึ้น ทราบศพของผู้นั้นก็ปรากฏ
อาการค้างอยู่ ซึ่งทำให้เราพอทนายได้ว่าจะไปสู่สุคติ หรือทุคติ
ได้เป็นส่วนมาก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแยกกรรมที่จะเป็นเหตุนำ
ให้สัตว์ไปปฏิสนธิ ๔ ประการคือ

๑. อกุกรรม (กรรมหนัก) ทางฝ่ายกุศล เช่นทำ
ทาน ทางฝ่ายอกุศล เช่นฆ่าพ่อ ฆ่าแม่ เป็นต้น กรรม
นี้เป็นกรรมหนักมีกำลังมาก ดังนั้น เมื่อเวลาจุติคือ
ตายกำลังของกรรมนี้ก็จะเกิดขึ้นเป็นชนกกรรม นำไป
สู่การปฏิสนธิ ไม่มีกรรมใดมาขัดขวางได้เพราะเป็น
กรรมหนักมีกำลังมากต้องให้ผลก่อน

๒. อาสันนกรรม (กรรมใกล้ตาย) บุคคลใกล้
จะตายอาจได้รับอารมณ์อะไรก็ได้ ที่เกิดขึ้นติดชิดกับ
ความตาย เช่น ขณะนั้นเห็นพระพุทธรูป ได้ยินเสียง
สวดมนต์ เป็นต้น

๓, อาชัณกรรม (กรรมที่ทำอยู่เสมอ) ถ้า
 อาสันนกรรมมิได้ให้ผลแล้ว อาชัณกรรมก็จะมา
 ให้ผล ขอนกคือ บุคคลทั้งหลายย่อมกระทำความ
 อยู่เสมอ เมื่อเช่นนกรรมที่กระทำอยู่เสมออันก็มี
 โอกาสมากที่สุด จะกระทบจิตทำให้เกิดอารมณ์ขึ้น
 แล้วแต่อารมณ์นั้นจะเป็นกุศล หรืออกุศล

๔. กตัตตากรรม (กรรมเล็กน้อย) ถ้ากรรม
อื่น ๆ ทั้งหมดไม่ให้ผลแล้ว กรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็
จะมาปรากฏในอารมณ์ นำไปสู่การปฏิสนธิได้

ทั้ง ๔ ข้อ ข้อน้ำฟ้าเจ้าขอกล่าวแต่เพียงย่อ ๆ
เพราะเกรงว่าจะทำให้ท่านต้องทนนั่งอยู่นานเกินไป

อารมณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อเวลาใกล้จะตายนั้น พระสัมมา
 สัมพุทธเจ้าทรงแยกออกเป็น ๒ คือ

๑ มรณาสันนกาล

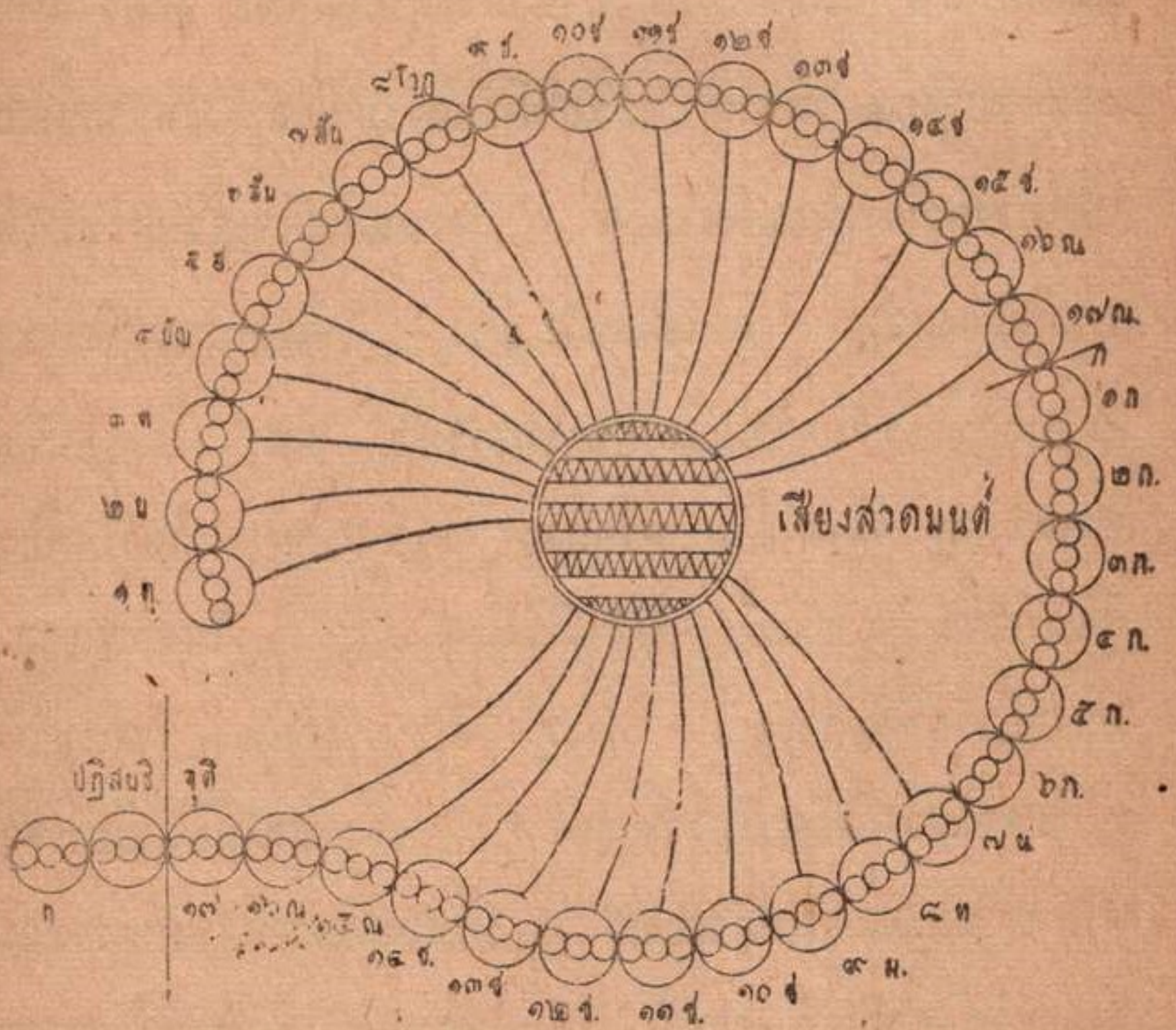
๒ มรณาสันนวิถิ

ขณะใกล้จะตายทั้ง ๒ ชั้น ถ้ากล่าวโดยละเอียดแล้ว ก็จะต้องใช้เวลามาก ข้าพเจ้าจะขอก้าวเพียงสั้น ๆ เท่านั้น ท่านผู้ใดสงสัยหลังจากปาฐกถาแล้วขอได้โปรดถามได้ ต่อไปนี้ ข้าพเจ้าจะได้บรรยายมรณาสันนกาล กับมรณาสันนวิถิ ว่าจิต ในขณะนั้นทำงานอย่างไร แต่ได้โปรดทราบไว้ด้วยว่า ทั้งรูป ทั้งนาม (นามหมายถึงจิต เจตสิก) ปฏิสนธิพร้อมกัน แต่ การกล่าวจำเป็นต้องกล่าวทีละอย่าง แล้วขอได้โปรดดูภาพ มรณาสันนกาลกับมรณาสันนวิถิตามไป

สำหรับวิถิ คือการทำงานของจิตนั้น ข้าพเจ้าได้เคย บรรยายมาแล้วหลายครั้งว่า เห็น, ได้ยิน, หรือคิดนึกนั้นจิต ทำงานกันอย่างไร ถ้าบรรยายซ้ำก็จะยืดยาวมาก ฉะนั้น ท่านที่เพิ่งเข้ามาฟังในวันนี้มีได้ติดตามมาแต่ต้น บางท่านก็ อาจไม่แจ่มแจ้ง ข้าพเจ้าต้องขออภัยด้วย สำหรับวันนี้เป็น วิถิที่ใกล้ และวิถิที่ติดกับความตาย ซึ่งเราแบ่งออกเป็น ๒ คือ มรณาสันนกาลกับ มรณาสันนวิถิ อารมณ์ใกล้จะตายนั้นสมมุติ ว่าเป็นเสียงพระสวดมนต์และข้าพเจ้าจะขอก้าวอย่างช้า ๆ (แบบ ฉายหนังช้า)

สัตว์ที่จะตาย

มรณาสันนกาล กับ มรณาสันนวิถิ

เขตแดนต่อแดนที่ประชิดกัน ระหว่าง จุด กับ ปริมณฑล

ขอให้ท่านดูที่วงกลมหมายเลข ๑ ตัว ค. เป็นลำดับ
 ไป เลข ๑ ค. หมายถึงอดีตภวังก์ คือ เสี่ยงกระทบกับจิต เมื่อ
 กระทบแล้วก็ถึง ๒ น. = ภาวังกจลนะอันได้แก่ขณะจิตไหว
 สะเทือนขึ้น แล้วจึงถึง ๓ ท. = ภาวังกุปบัจเจหะ จิตดวงนี้ตัด
 กระแสภวังก์ทำให้ขาด จะขึ้นวิถีรับอารมณ์แล้ว เพราะขณะ
 เป็นภวังก์รับอารมณ์อื่นไม่ได้ เหมือนกำลังจะเปิดสวิทช์ให้
 บังเกิดแสงสว่าง ต่อไปเลข ๔ บัญ. = บัญจทวาราวัชชนะ
 ได้แก่จิตที่เป็รับอารมณ์จากทางทวารทั้ง ๕ คือ จะเป็น
 ทางตา หู จมูก ลิ้น หรือกาย ถ้าเป็นเสียง จิตรับเสียง
 ก็จะเกิดขึ้นรับเสียงนั้น ต่อไปก็ถึงเลข ๕ ส. = โสทวิญญาน
 หมายถึงจิตที่รับอารมณ์ ทางหู คือ ได้ยิน แต่ไม่ได้
 หมายความว่าได้ยินเสียงว่าอะไร เพียงแต่ได้ยินเสียงเท่า
 นั้น ๖ สัม. = สัมปฏิจฺจนะ เป็นคนกลางที่จะรับอารมณ์
 ส่งต่อไปยังดวง ที่ ๗ สัน. = สันติริณะ เป็นจิตที่พิจารณา
 อารมณ์ว่าเสียงที่ได้ยินนั้นเป็นเสียงอะไร ๘ โวฏ. = โวฏฐัพ-
 พนะเป็นจิตที่ตัดสินใจแน่ว่าเป็นเสียงสวดมนต์ เมื่อตัดสินใจ
 แล้วก็ ถึง ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕ ข. = ชวนะ

เป็นตัวเสพอารมณ์จากการที่ได้ตัดสินใจแล้ว ยินดี, ยินร้าย
บุญ, บาป, ก็จะเกิดขึ้นทันที แล้วก็เก็บไว้ในจิตใจต่อไป
๑๖, ๑๗, ๑๘. หมายถึงคทาสามพระองค์ คือ จิตที่รับอารมณ์ต่อ
จากชวณะ เพราะเหตุที่เป็นอารมณ์ที่แรงมากจึงมีคทาสามพระองค์
มากขึ้น ๒ ชณะ ต่อไปจากนั้นก็จะเป็นภวังค์

จิตที่ชวนวิตรับอารมณ์นั้น ท่านจะเห็นว่า ๑๗ ชณะ
ใหญ่ จิตแต่ละดวงมี ๓ ชณะ เล็ก คือ อุปาทชณะ ฐิติชณะ
ภังคชณะ ฉะนั้นในวิถีนึงก็มี ๕๑ ชณะเล็ก ใน ๑๗ ชณะ
ใหญ่ หรือวิถีนึงนี้เกิด - ดับวนเวียนอยู่เป็นอันมากจึงได้ยิน
ครึ่งหนึ่ง เพราะจิตเกิด-ดับรวดเร็วยิ่งนัก จนเราไม่สามารถ
จะจับจังหวะขาดได้เลย

ตามหมายเลข ๑ ถึง ๑๗ ชณะ ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าว
มาแล้วนั้นเรียกว่า มรณาสันนกาล คือ เวลาใกล้จะตาย คน
ไขจะมีอารมณ์อยู่เสมอไม่ทวารใดก็ทวารหนึ่ง นอกจากจะถึง
แก่วิสัญญี ได้แก่งสลับไป มรณาสันนกาลนี้อาจเป็นอยู่เร็วหรือ

ซ้ำก็ได้ เช่น วินาทีหนึ่ง หรือสัปดาห์หนึ่ง หรือหลาย
 สัปดาห์ คนไข้ที่อยู่ในเขตนี้อาจมีโอกาสที่จะกลับฟื้นคืนชีวิตขึ้นมา
 อีกได้ เมื่อเหตุของความตายต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น
 ยังไม่แสดงผล แต่ถ้าหากถึงมรณาสันนิวัติ คือวัดต่อมา
 อันเป็นวัดสุดท้ายของชาตินี้เมื่อใดแล้ว ก็ไม่มีหวังที่จะคืนชีพได้
 อีกเลย

ในขณะมรณาสันนิกาลนี้ ถ้าเป็นเวลาหลายนาที่
 หรือหลายวัน คนไข้ก็จะเกิดอารมณ์ต่าง ๆ ขึ้นอย่างสับสน
 กลับไปกลับมา ถ้าไม่มีกรรม คือ กรรมอันหนักแล้วก็จะ
 เป็นอาสันนกรรม คือ กรรมใกล้ ๆ ตายนั้น เช่น เห็นหรือ
 ได้ยินอะไร หรือผู้ดูแลคนไข้จะให้อารมณ์ เป็นต้นว่าเอากา
 ฬาวาอาราม หรือพระพุทธรูปมาให้ดู นิมนต์พระมาสวดมนต์
 ให้ได้ยิน บอกให้ระลึกถึงพระอรหันต์ ให้ระลึกถึงบุญกุศล
 หรือข้อธรรมะต่าง ๆ ถ้าเคยทำกรรมฐานก็ให้ทำสมณะหรือ
 วิปัสสนากรรมฐาน ฯลฯ

ถ้าคนไข้เคยศึกษาธรรมมาบ้าง หรือเคยสนใจใน
 ธรรมะมาก่อนควรพูดเรื่องตายเรื่องเกิด หรือจะให้สติอะไรก็ได้

แต่ถ้า คนไข้ไม่ค่อยสนใจในธรรมะมาก่อน หรือคนไข้เป็นคน
 มีเหตุผลน้อย ชอบทำบุญให้ทานอย่างเดียวไม่ชอบศึกษา หรือ
 คนไข้มีความกลัวตายเป็นทุนอยู่แล้ว การให้สติดังกล่าว
 คนไข้รู้เท่าทันก็จะบังเกิดความตกใจ หรือเสียใจว่าตัวจะ
 ต้องตาย หรือคิดว่าลูกหลานจะแข่งให้ตายเพื่อจะเอาสมบัติ
 หรือเกิดความอาลัยเสียตายชีวิตขึ้นมา หรือเป็นห่วงทรัพย์สิน
 เงินทอง เรือกสวนไร่นาที่ยังไม่ได้แบ่งสรรปันส่วน เมื่อตาย
 ลงขณะนั้นก็มีหวังไปสู่ทุกคติ

ในขณะมรณาสันนกาลนี้ ถ้าคนไข้ ทำอกุศลมามาก
 คนไข้ก็จะแสดงกิริยาอาการต่าง ๆ ที่น่ากลัว บางทีก็หลายวัน
 เพราะได้เห็นหรือได้ยินเสียง หรือจิตได้สร้างภาพอันน่า
 หวาดเสียวขึ้น ถ้าคนไข้ มิได้ ตกอยู่ในวิสัยนี้ คือ สลบ
 หรือเข้าไปตกอยู่ในความหลง มีโมหะมากแล้ว เราก็มีหวังจะ
 แก้อารมณ์ได้ โดยวิธีการต่าง ๆ แล้วแต่กรณี แต่ถ้าคนไข้ ขาดสติ
 และหลงอยู่เสมอแล้ว ความหวังเช่นนั้นก็จะอยู่ห่างไกล หรือ
 สิ้นหวังเอาเลยทีเดียว แต่ถึงอย่างไรก็ดี ผู้ที่พยายามคนไข้

ที่มีใจอารี มีจิตเป็นกุศลก็ย่อมจะพยายามจนสุด
ความสามารถ เพราะเสียสละเวลาเพียงเล็กน้อยเท่า
นั้นอาจจะให้ประโยชน์อันมหาศาลแก่คนไข้ เขา
ย่อมไม่ให้เวลาอันเป็นนาที่ทองเหล่านั้นสูญเสียไป

ในขณะมรณาสันนกาล อารมณ์ที่มักจะเกิดแก่คนไข้
ได้มากที่สุดก็คืออาจินกรรม ซึ่งได้แก่กรรมที่กระทำอยู่เสมอ
ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ กรรมที่ทำมาช้านานเหล่านั้นก็มักจะ
ปรากฏแก่คนไข้ เช่นเคยทำกุศลหรืออกุศลในทางใดเสมอ ๆ
กรรมเหล่านั้นก็จะกระทบกับจิตทำให้เห็นไปต่างๆ นานาอย่าง
เด่นชัด เหมือนว่าภาพนั้นเป็นจริงเป็นจังต่อหน้าต่อตา ช้อนขอ
ให้ท่านเทียบ กับความ ผันของท่าน ในคืนวันที่ ความผันวุ่นนั้นชัด
เจนมาก ๆ เช่นเห็นการให้ ท่าน รักษาศีลเจริญภาวนา เห็นวัด
วาอาราม บางทีก็แสดงกิริยาอาการออกมาด้วย คนไข้จะยิ้มแย้ม
จะหัวเราะ จะเอื้อมมือไขว่คว้าด้วยหน้าชื่นบาน ถ้าเป็น
ฝ่ายอกุศลก็จะเอะอะโวยวาย บางทีก็จะทำท่าทางถอยหนีด้วย
ความหวาดกลัว ถ้าตกเบ็ดล่อปลามาช้านานก็มักจะทำมือยก
ขึ้น ๆ ลง ๆ เหมือนยกคันเบ็ด ถ้าชอบชนไก่ก็มักจะเอาหัว

แม้มือชนกันจนเลือดออก ถ้าชอบฆ่าหมูก็มักจะร้องอืด ๆ เป็น
เสียงหมู ถ้าหมันฆ่าสัตว์อยู่บ่อย ๆ ก็มักจะเห็นสัตว์ เห็นอาวุธ
ที่ใช้เป็นเครื่องมือประหารสัตว์ หรือเห็นสัตว์กำลังได้รับการ
ทรมาน เห็นเลือดไหลนอง เห็นภาพตัวเองอยู่ในกะทะน้ำ
ร้อนที่กำลังเดือดพล่าน ถ้าชอบเล่นหอย ก.ข. ภาพหอย ก.ข.
ก็จะปรากฏขึ้น

ขณะมรณาสันนกาลนี้ ถ้าคนไข้ไม่กลับฟื้นขึ้นแล้วก็
นับว่าเป็นหัวเลี้ยวหัวต่ออันสำคัญอย่างยิ่งของชีวิต เพราะอาจ
จะไปมีความสุขอย่างสุดที่จะพรรณา หรือได้รับทุกข์เวทนา
แสนสาหัสก็ได้ ดังนั้นเราผู้ซึ่งยังไม่ถึงมรณาสันนกาลก็เป็นการ
สมควรยิ่งนักที่ไม่พึงประมาท จะต้องหมั่นกระทำอานิสงส์กรรม
ที่เป็นฝ่ายกุศลเอาไว้ จะทำเป็นทาน รักษาศีลหรือเจริญภาวนา
ก็ได้ ถ้ายิ่งศึกษาธรรมะให้มาก ๆ ก็ยิ่งดี

ถ้าเดินทางไปยังที่ใดที่หนึ่งในเวลาค่ำคืนเดือนมืดท่าน
ก็ต้องถือตะเกียงไปด้วย ท่านจึงจะเดินทางไปได้โดยสะดวก

แต่ถ้าท่านเดินทางน้อย ๆ จนชำนาญเสียแล้ว ท่านก็ไม่จำ
 เป็นต้องถือตะเกียงไป ท่านก็จะเดินไปได้ง่าย ๆ เกือบจะไม่ต้อง
 คิดด้วยซ้ำว่าตรงไหนเป็นหลุมเป็นบ่อ หรือตรงไหนจะรกจะคด
 เกี้ยวมาก่อนอิฐก้อนหินอยู่ที่ไหนอย่างไร ท่านก็สามารถจะก้าว
 ข้ามหลบหลีก และเลี้ยวไปได้คล่องแคล่วโดยไม่ต้องอาศัยแสง
 สว่าง ทั้งนี้เพราะท่านเป็นทางเดินสะดวกเสียแล้ว เหตุนี้ ผู้
 ที่มรณาสันนกาลยังมิได้มาถึง ผู้ที่มฤตยูยังมิได้เรียกร้องถาม
 หา หรือผู้ที่เห็นภัยร้ายแรงในวัฏฏะ ก็ย่อมไม่ตกอยู่ในความ
 ประมาท เขาจะพยายามทำอาจิณกรรมที่เป็นฝ่ายกุศลเข้าไว้ให้
 ชำนาญ ให้เป็นทางเดินสะดวกทุก ๆ คืบ ก่อนจะนอนก็จะกราบ
 พระ เพื่อรักษากิจที่กลุ่ตทั้งหลายได้เข้ามาเกลือกกลัวยู่ตลอด
 วันมาแล้วให้สงบระงับเป็นสมาธิ จะตั้งจิตอธิษฐานขอให้พ่อ
 แม่พี่น้องครูอาจารย์เพื่อนฝูงไม่ว่าศัตรูหรือมิตร ตลอดจนสัตว์
 ทั้งหลายจงอย่าเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ขอให้เขาเหล่านั้นมี
 ความสุขความเจริญ ขณะนั้นจิตก็จะเป็นสมาธิ สะอาดบริสุทธิ์ขึ้น

นิสัยเห็นแก่ตัวอันเป็นสัญชาตญาณอย่างหนึ่งที่ติดมากับสัตว์ทั้งหลายก็จะหยุดยั้งลงชั่วขณะหนึ่ง กุศลก็จะประทับลงไว้ในจิต ประดุจฝุ่นละอองสีดำคล้ำทั้งหลายที่เข้ามาติดกับจิตไว้ ได้ถูก ฝุ่นละอองสีขาวบริสุทธิ์แม้เพียงเล็กน้อยปะปนเข้าไป ทำให้ ความดำคล้ำนั้นไม่มีติดสนิทจริง ๆ ต่อจากการแผ่ส่วนกุศลแล้ว ถ้าทำสมณะหรือวิปัสสนากรรมฐานต่อไปอีกสัก ๑๐—๓๐ นาที หรือ ๑ ช.ม. ได้ ก็จะเป็นประโยชน์มากที่สุดทั้งในชาตินี้และ ชาติหน้า

ผู้ทำอกุศลมาก ๆ บางคนเมื่อได้ศึกษาเข้าใจใน สภาวธรรมแล้ว ก็มักมีความเสียใจในอกุศลที่ตนทำ แล้ว ๆ นั้น มักจะครุ่นคิดเป็นกังวลว่าตัวจะได้รับโทษ ภัยในขณะจะตายหรือในชาติหน้า การครุ่นคิดถึงเรื่อง เช่นนั้นก็คือ เป็นการที่กำลังสร้างอกุศลขึ้นอีกนั่นเอง เป็นการชักชวนอกุศลหรืออารมณ์อะไรที่ไม่เป็นทีพอ ใจหรือเจ็บใจที่เกิดแล้วดับแล้ว ให้เกิดขึ้นซ้ำเดิมอยู่ เรื่อย ๆ บางคนชอบเอาเรื่องเสียใจเก่า ๆ มาสร้างรูป ใหม่แล้วคิดเสียใจอยู่ทุก ๆ วัน เป็นการสร้างอกุศล

อันไม่ควรให้แก่วิจิตใจ จึงไม่ควรรื้อฟื้นอกุศลที่
แล้ว จะคิดก็เพียงครั้งหนึ่งคราวเดียว เพื่อเป็นบท
เรียนเท่านั้น จะต้องหักใจทำลายลงให้ได้ขาด ถ้าผู้
ใดชอบคิดนึกอยู่จนชำนาญเสียแล้ว จะเลิกได้ยาก
ควรสร้างอารมณ์ที่เป็นกุศลทัฬหะให้บ่อยๆ ด้วยวิธี
การต่างๆ ก็จะช่วยให้ได้มาก ยิ่งกว่านั้นเหตุการณ์ข้างหน้าที่
ยังมาไม่ถึงบางคนก็ชอบคิดว่าสภาพที่ไม่ดีอยู่เรื่อย ๆ เช่นกลัวจะ
ต้องถูกออกจากงาน กลัวจะอดอยาก กลัวครอบครัวจะเดือดร้อน
กลัวเจ้านายจะดุ กลัวเพื่อนฝูงจะโกรธ กลัวจะอับอายขายหน้า
กลัวคนรักจะทอดทิ้ง กลัวจะเจ็บป่วย ตลอดจน กลัวความตาย
ทั้ง ๆ ที่เหตุการณ์เหล่านั้นยังมาไม่ถึง และส่วนมากบางทีก็
ไม่เกิดขึ้นเลย แต่เป็นเพราะตัวชอบสร้างภาพขึ้นเองจนชำนาญ
เป็นเหตุ

จริงอยู่ แม้ว่ามนุษย์จะฝังมั่นอยู่ในความกลัวทุกรูป
ทุกนามก็ตาม แต่ผู้ใดเข้าใจสภาวะธรรม ผู้ใดมีศิลป์ในการ
แก้ปัญหาของชีวิตอยู่บ้าง เรื่องเล็กน้อยที่จะทำอารมณ์ให้ขุ่น
มัวก็ย่อมจะเกิดได้น้อย ยิ่งน้อยเท่าไรยิ่งดี เพราะเป็นการฝึก
จิตให้เกิดทางเดินสะดวก

บางท่านอาจสงสัยว่า ความสำคัญของคนที่จะตายนี้
 กษณอยู่ตอนใกล้จะตาย ถ้าเช่นนั้นเราก็อำชว คตโกง
 คอรรปช่น เบียดเบียนกันให้เต็มที่ แล้วภายหลังก็หมั่นสร้าง
 อารมณ^{๔๕} แก^{๔๖} เสย^{๔๗} กสน^{๔๘} เรอง

สำหรับข้อนี้ถ้าเข้าใจธรรมะอยู่บ้างแล้วก็ ไม่เป็นปัญหา
 อะไ^{๔๙} เพราะรู้ว่า กรรมที่^{๕๐} ทำแล้ว ๆ นั้นมิได้สูญหายไปไหน
 จะต้องให้ผลในวันใดวันหนึ่งจนได้ แต่การที่คนได้กระทำความ
 ชวมาอย่างมากมาย ครั้นเวลาจะดับจิตบังเอิญมาได้^{๕๑} อารมณ^{๕๒} ที่
 ดีเข้า^{๕๓} ก็เลยไม่ต้องไป^{๕๔} สู่สบาย ข้อ^{๕๕} นี้บางครั้งก็เป็นความจริง เพราะ
 อารมณ^{๕๖} ที่เกิดขึ้นใน^{๕๗} บันปลายของชีวิตนั้น ก็เป็นกรรมเหมือนกัน
 และกรรมนั้นเป็นผู้^{๕๘} ส่ง แต่^{๕๙} อารมณ^{๖๐} ที่เกิดขึ้นเล็กน้อยนั้นก็จะนำไป
 สู่^{๖๑} สุกตติได้ในเวลาไม่นาน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงแสดง
 ตัวอย่างไว้เป็นอันมากในเรื่องนี้ แต่อย่างไรก็ดี เราจะต้อง
 แก^{๖๒} อารมณ^{๖๓} คนใกล้จะตายให้ดี ถึงแม้ว่าจะไป^{๖๔} รับกรรมนั้นใน
 เวลาอันสั้น เพราะอาจไปเกิดเป็น^{๖๕} แมวไม่นานเท่าไรตายก็จริง

แต่ทว่าแหม่นนั้นก็จะไปสร้างอกุศลกรรม จับหนูกินอยู่ตลอดเวลา

ชั่วชีวิตของมันก็เพิ่มอกุศลเข้าอีก

ข้าพเจ้ารู้สึกว่าได้กล่าวรายละเอียดอันเป็นส่วน ปลีก

ย่อยมากเกินไปสักหน่อย แต่คิดว่าคงจะเป็นประโยชน์แก่

ผู้ที่ยังมี ได้ศึกษารธรรมะมาจริง ๆ บ้าง ที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาเป็น

เรื่องในเขตมรณาสันนกาล บัดนี้ก็ได้แสดงถึงมรณาสันนวิถิ

ที่อยู่ติดกับความตาย ว่าขณะนั้นจิตทำงานกันอย่างไร คนเรา

ทำไมจึงตาย ขณะจุติและปฏิสนธิมีความพิสดารอย่างไรบ้าง

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่ามรณาสันนกาล คือ เวลา

ใกล้กับความตายอาจจะอยู่ไปหลายวันก็ได้ คนไข้ อาจมีอาการ

หนักบ้างเบาบ้าง หรือสลบไปบ้าง ต่อมาในตอนปลายของ

มรณาสันนกาล กำลังของจิต และรูปเริ่มจะอ่อนลงมากที่สุด

บัดนี้คงจะมีปัญหาเกิดขึ้นว่า จิต และ รูป อ่อนลงมากนั้น

เพราะเหตุใด ?

ข้าพเจ้าได้แสดงมาแล้วตอนต้น ๆ ว่า การที่รูปของเรา
 ยั่งยืนหยุดเป็นรูปอยู่ได้นั้น ส่วนหนึ่งก็เพราะกัมมัชรูปคือรูป
 อันเกิดแต่กรรมรักษาเอาไว้ . ในที่นี้ข้าพเจ้าจะไม่บรรยาย
 ให้ละเอียดนัก เพราะเรื่องนี้เป็นเรื่องกว้างใหญ่จะต้องใช้
 เวลามาก ข้าพเจ้าจะขอกล่าวไว้พอให้เห็นบ้าง และในตอนต่อ
 ไปเมื่อถึงรูปวิถีก็น่าจะได้กล่าวเรื่องกัมมัชรูป คือกรรมสร้างรูป
 ขึ้นได้อย่างไรเพิ่มเติมอีก

ถ้าท่านดูตามภาพแล้วก็จะเห็นว่า เมื่อจิตเกิดขึ้นรับ
 อารมณ์นั้น วิถีนึงมี ๑๗ ขณะใหญ่ และ ๕๑ ขณะเล็ก
 เมื่อจิตเกิดขึ้นรับอารมณ์ ๑๗ ขณะดับลงแล้ว รูปก็จะดับ ๑
 รูป เพราะรูปดับช้ากว่าจิตมาก เป็นอยู่เช่นนั้นตลอดไป

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วตั้งแต่ตอนต้น ๆ ว่า จิตมิใช่มัน
 สมอง ทั้งจิตก็มีได้อาศัยอยู่ในสมอง มันสมองเป็น
 เพียงทางแสดงออกของจิตเท่านั้น แท้จริงจิตอยู่ภายใน
 ในช่องหนึ่งของหัวใจที่สุมฉิด โลหิต ไปเลี้ยงร่างกาย
 นั้นเอง คือหทัยวัตถุ ที่อาศัยของจิตเป็นบ่อเล็ก ๆ

โตเท่าเมล็ดบุนนาค และมีน้ำสีต่างๆ ๖ สี ประมาณ
๑ ฟายมือ อันเป็นการแสดงจริตหรืออุปนิสัยของผู้
นั้น ข้อนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้มาก (ท่าน
ผู้ใดสงสัยหลังจากปาฐกถาแล้วจะซักถามข้าพเจ้าอีกก็ยินดี)

ที่ตั้งที่อาศัยของจิต (มิใช่กล้ำเนื้อหัวใจทั้งหมด)

นั้น ประกอบขึ้นมาได้ด้วยกำลังของกรรม กรรมซึ่งข้าพเจ้า
เคยกล่าวมาแล้วว่าไม่มีรูปร่างน่าตาตัวตนนั้นเอง ได้สร้างที่
ตั้งที่อาศัยของจิตขึ้นเรียกกันมีชรูป และกำลังของกรรมก็ปกปักร
รักษารูปนี้ไว้ตลอดเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ ถ้ากรรมมิได้รักษาที่ตั้ง
ที่อยู่อาศัยของจิตไว้แล้ว จิตก็ไม่อาจจะตั้งอยู่ได้ ผู้นั้นก็จะถึงแก่
ความตายทันที ฉะนั้นในขณะมรณาสันนกาลตอนท้าย ๆ
กัมมชรูปทำให้หทัยวัตถุคือรูป อันเป็นที่ตั้งที่อาศัย
ของจิตอ่อนกำลังลงเต็มที่ ที่ตั้งที่อาศัยหมดกำลังที่
ทรงตัวอยู่ด้วยดี เหมือนกับรถไฟที่กำลังวิ่งมาขณะที่
ถึงสะพานข้ามแม่น้ำ สะพานข้ามน้ำชำรุดเสียแล้ว

ดังนั้น รถไฟก็ต้องชลอฝีจักรลง มิฉะนั้นก็จะตก
จากสะพานลงไป ขณะนี้ใกล้จะถึงความตายมาก คน
ไข่ถูกโมหะครอบคลุมขาดสติ ความรู้สึกของคนไข่
จาก, ตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย, อาจจะหมดลง
และเมื่อถึงท้ายวิถีของมรณาสันนกาล ก็มัมขรูปก็
เริ่มจะดับ คือ ตามธรรมดา ก็มัมขรูปย่อมจะดับและ
เกิดทดแทนกันอยู่ทุกขณะจิต แต่ครั้นถึงปฐมภวังค์
ของมรณาสันนวิถีไปจนถึงจุติ ก็มัมขรูปจะดับโดย
ไม่มีการเกิดทดแทนอีกเลย เมื่อถึงจุติติดกันนั้นก็
ปฏิสนธิ ต่อจากนั้นจิตก็เป็นภวังค์

ขอให้ท่านดูตามภาพไปด้วยท่านก็จะเห็น ตั้งแต่

เลข ๑ ภ. ไปจนสุดจุดนี้เป็นมรณาสันนวิถี เป็นวิถีสุด
ท้ายที่จิตยกขึ้นสู่อารมณ์ในชาตินี้ จิตจะเป็นภวังค์ไปจน
ถึง ๖ แล้วก็ถึงภวังคจลนะ ๗ น. จิตไหวตัวขึ้น ต่อไป
ถึง ๘ ท. ภวังคูปัจเจหะตัตตระแสงภวังค์เดิม ๙. ม คือ
มโนทวาราวชชนะ พิจารณาอารมณ์ทางใจพร้อมด้วย

การตัดสินใจ ในมรณาสันนวิถีนี่มีชวนะเสพอารมณฺ์ ซึ่งเป็น
 ตัวทำงานอันสำคัญเหลือเพียง ๕ ขณะเท่านั้น แทนที่จะ
 เป็น ๗ ต่อไปก็เป็นตทาลัมพะณะ ๑๕ ณ. ๑๖ ณ. อีก
 ๒ ขณะ แล้วก็ถึงจุด คือ ดับ หรือตาย

ตลอดมรณาสันนวิถิ คนไข้จะเต็มไปด้วยโมหะ
 ไม่มีสติเลยนี้ ความรู้สึกทั้งหลายก็จะสิ้นไปจากทวารทั้ง ๕
 เอาเข็มไปจิ้มหรือเอาไฟจี้ก็จะไม่รู้สึก กำลังก็ตกมากที่สุด
 เพราะกัมมัชรูป เริ่มดับมาตั้งแต่ต้นมรณาสันนวิถิ
 คือ ภาวังก์ดวงที่ ๑ แล้วก็ดับไปตามลำดับจนถึงจุด
 ๑๗ จ. ก็จะดับหมดสิ้น ในวิถิสุดท้ายนี้มีกำลังอ่อน
 มาก เพราะที่ตั้งที่อาศัยของจิตหมดกำลัง จิตก็
 พลอยอ่อนกำลังตามไปด้วย ชวนะจึงเหลือเพียง ๕
 เท่านั้นเอง

กำลังของกรรมที่ส่งให้ไปปฏิสนธิในที่นี้สืบเนื่อง
 มาแต่มรณาสันนกาล เช่น ได้ยินเสียงพระสวคมนต์
 จิตรับอารมณฺ์สวคมนต์ ในมรณาสันนกาลเป็นตัว

ส่งให้ไปปฏิสนธิ เพราะยังมีกำลังมากกว่า ส่วนใน
 มรณาสันนิวัดเป็นแต่รับอารมณ์กรรม กรรมนิมิต
 คตินิมิต มาจากสันนกาล แล้วสืบต่อไปจนถึงจุด
 เท่านั้น และเพราะที่กัมมัชรูปเริ่มดับโดยไม่เกิดอีก มาตั้งแต่
 ฅวักดวงที่ ๑ ในมรณาสันนิวัดจนถึงดวงที่ ๑๗ จุด เหตุนี้จิต
 ดวงที่ ๑๗ จุด คือ ดับ หรือตายจึงได้เกิดขึ้น เพราะไม่สามารถ
 จะตั้งอยู่ได้อีกต่อไป ทั้งแต่ซากศพไว้มองเอาไปแต่ชั่วดี

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่า จะมีชีวิตอยู่หรือจะตายก็
 ตามจิตที่ย่อมเกิด—ดับสืบต่อกันไปอยู่เช่นนั้นตามธรรมชาติ ข้อ
 ที่แปลกสักหน่อยก็อยู่ที่จิตจิตเกิดขึ้น คือ จิตดับลงแล้วก็พ้น
 จากชาติเก่าร่างเก่าเท่านั้น ในทันทีนั้นก็ปฏิสนธิเลย ได้
 แก่การเกิดขึ้นติดต่อกันด้วยความรวดเร็วมาก โดยมี
 ให้มีอะไรมาคั่นกลาง เหมือนกับจิตที่เกิดขึ้นอยู่ตาม
 ธรรมดานั่นเอง ด้วยเหตุนี้ถ้าจิตล่องลอยไปเกิด

๘๘ หรือจิตท่องเที่ยวไปตามอำนาจของกรรมกต จง
ได้ชื่อว่าเห็นความเห็นผิด

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่า การที่ผู้ตายไปสู่สุคติหรือ
ทุคตินั้นแล้วแต่กรรม แล้วแต่อารมณ์ที่เกิดขึ้นในขณะใกล้
จะตาย ดังนั้น ผู้ดูแลคนไข้ ที่ฉลาดในเรื่องของชีวิต และมี
เมตตากรุณาจึงยอมเสียเวลา สละประโยชน์อันพึงจะได้อย่าง
อื่น ๆ มาช่วยเหลือให้สติแก่คนไข้ ด้วยความระมัดระวัง

ถ้าคนไข้ได้เคยศึกษาธรรมะ ได้เคยพูดเรื่องตายมา
เสมอ ๆ โดยความไม่ประมาทแล้ว การให้สติแก่คนไข้ก็จะ
ง่ายมาก แต่ถ้าคนไข้ไม่เข้าใจธรรมะเลยแล้ว การมีเจตนา
ให้สติด้วยความหวังดีก็จะกลับเป็นร้ายไป คนไข้บางคนพูด
เรื่องตายไม่ได้ ใจไม่สบายทันที เราจำเป็นต้องหาเรื่อง
อันเป็นกุศลอื่น ๆ ที่คนไข้ชอบ คนไข้บางคนได้ยินการให้
สติก็ทราบว่ามันใกล้จะตาย ก็เกิดมีความเสียใจและรู้สึก
เสียตายชีวิตเป็นกำลัง มีความหวาดหวั่นต่อความตายอย่างสุด
แสน หรือคนไข้บางคนได้ยินคำว่าให้ระลึกถึงพระอรหันต์

ไว้ ก็มีความโกรธแค้นโดยคิดว่าลูกหลานจะมาแข่งให้ตาย
 เพราะหวังจะได้แบ่งทรัพย์สินสมบัติ เหล่านั้นนับว่าเป็นทางนำไปสู่
 อนาคตทั้งนั้น ขณะที่เห็นหัวเลี้ยวหัวต่อเช่นนั้นจะต้องระมัดระวัง
 ให้จงหนัก การให้อารมณ์ที่ดีแก่คนไข้ก็น่ามากมายแล้วแต่จะ
 คิด เช่น นิมนต์พระมาสวด หาพระพุทธรูปมาตั้งให้คนไข้เห็น
 เล่าธรรมะหรือเรื่องอันเป็นกุศลต่างๆ เป็นต้น สำหรับผู้ที่ศึกษา
 พระอภิธรรมมาดีแล้วก็เป็นกร่ายตาย เขาจะหาอารมณ์ที่ดี
 สุดของเขาเองได้เป็นส่วนมากมาตั้งแต่ต้น เพราะเขาย่อมรู้ว่า
 ขณะนั้นสำคัญอย่างไร และรู้ว่าความตายนั้นเป็นเรื่องสมมุติ
 กันเท่านั้นเอง จิต เจตสิก รูปก็สืบทอดไปยังภพใหม่ ชาติ
 ใหม่ ไม่เห็นจะแปลกประหลาดพิสดาร น่าหวาดหวั่นอะไร
 สักก็มากนัก ชำพเจ้าขอให้ตัวอย่างคนใกล้จะตาย คืออยู่ใน
 มรณาสันกาลเป็นเวลาหลายวันสักเรื่องหนึ่ง

ชายผู้นั้นเป็นจีน อายุราว ๕๐ ปี อยู่บ้านไม่ไกลจาก
 บ้านข้าพเจ้านัก ชอบฆ่าสัตว์อย่างทรमानเป็นประจำ สุนัข

ของใครเพื่อนผ่านเข้ามาต้องโดนตีตาย หรือโดนยาเบื่อ ถ้า
 ไม่มีสุนัขของใครเข้ามา บางทีก็อุตลัษเฐียรเอายาเบื่อไปวางถึง
 ถนนหลวงช่วยกระทรวงสาธารณสุข สัตว์ที่ใช้กินเป็นอาหาร
 ก็ชอบฆ่าสัตว์สด ๆ ร้อน ๆ เช่นจะกินปลาก็ต้มน้ำให้เดือด
 แล้วเอาปลาเป็น ๆ ใส่ลงไป ฟังเสียงมันฉี่ด้วยความร้อนรน
 เหมือนได้ฟังเสียงคนตรึงไฟเราะ บางทีก็เอาปลาลงไปทอด
 แล้วกดให้แน่น เรามองเห็นตาของปลาจั่วแหวว กล้ามเนื้อ
 ต้านบนยังเต้นอยู่ไปมา ถ้าไก่ตัวใดเป็นโรคระบาด เขาจะติด
 ไฟถ่านในเตาให้ลุกแดง แล้วจับรวบขาทั้ง ๒ เอาศีรษะปักกด
 ลงไปในเตาอันร้อนระอุนั้นทีละตัว ๆ จนกว่าจะหมด เป็นเคล็ด
 ที่จะแก้โรคระบาด อาชีพของเขาผิดเคืองลงมาก ต้องทำงาน
 หนักอยู่ตลอดเวลา ต่อมาตอนที่เขาจะตายนั้น เขาเริ่มเป็นบ้า
 ทีละน้อย ๆ กลางวันชอบนอนตากแดดเสมอ กลางคืนก็ ๑ ถึง ๒
 ก็ชอบลงไปลอยคออยู่ในน้ำ ปลิงกัดไล่กัดไหลไหล ไทรม เป็นอยู่
 เช่นนั้นวันละหลายหน พวกเราจะต้องช่วยกันจับ เพราะเขาชัก

^๕ต้นชั่งงออยู่ครึ่งละ นาน ๆ อาหารกินได้น้อยที่สุด ญาติพี่น้อง
 ก็ไม่เอาใจใส่ พวกเราคนภายนอกที่มีจิตเมตตาช่วยกันเอง
 ก่อนเมื่อจะตายนั้นตลอด ๓ วัน ๓ คืน ตัวกระดูกกระดูกไม่ได้
 เลย อาหารและน้ำอาศัยพวกเราหยอดให้ ตาพองแข็งอยู่
 ตลอดเวลา หายใจรั่ว ๆ แสดงว่ายังไม่ตาย ขณะนั้นคงอยู่ใน
 มรณาสันนกาล ถ้าว่าตามหลักแล้ว กิริยาอาการที่เป็นมาแต่
 ต้นช้วนให้เห็นว่าได้อารมณ์ที่ไม่ดี ใบหน้าแสดงความหวาด
 เสียวอยู่ตลอดเวลา แต่ร้องไม่ออก บุคคล^{๖๕}ผู้^{๖๖}ขอให้ท่านทนาย
 ว่าตายแล้วจะไปไหน

ในขณะมรณาสันนกาลนั้น คนไข้ยังมีความรู้สึกตัวอยู่
 นอกจากจะอยู่ในวิสัย^{๖๗} คือสลบ แต่แม้ว่าจะมีความรู้สึก
 ทาง ตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย อยู่ก็ดี แต่มีกำลังอ่อน
 มาก การที่มีกำลังอ่อนมากนั้น ก็เพราะว่ากัมมัชรูป คือ รูป
 อันเกิด^{๖๘}ขึ้นจากกรรมเป็นผู้สร้าง ได้แก่รูปอันเป็นที่ตั้งของจิต
 นั้นเอง และเมื่อรูปอันเป็นที่ตั้งของจิตมีกำลังน้อย การแสดง
 ออกของจิตก็อ่อนกำลังลงไป แต่เมื่อถึงมรณาสันนวิถิ วิถิสุด
 หายที่อยู่ติดกับความตาย แล้วคนไข้จะไม่รู้สึกจากทวารทั้ง ๕

เลย ไม่ว่าจะทุบตีหรือเอาไฟไปเผา แต่อย่างไรก็ดี การให้
สติแก่คนไข้ง่ายจะเริ่มให้กันตั้งแต่ตอนต้น ๆ ของ
มรณาสันนกาลก็ยิ่งดี ในขณะที่คติของคนไข้อยู่
อารมณ์นั้นจะได้สืบต่อไปจนถึงจุด

ทันทีที่จุด (ตาย) เกิดขึ้น ปฏิสนธิก็สืบต่อกันไปไม่
ขาดสายเหมือนน้ำที่ไหลติดต่อกันในลำธาร ไม่มีอะไรมาคั้น
กลางเลย แม้ว่าจะตายที่นี่แล้วไปเกิดยังเชียงใหม่ เพราะจิต
เกิด—ดับรวดเร็วยิ่งนัก ล้วนแต่เดียวถึงแสนโกฏีขณะ ฉะนั้น
ทันทีที่จิตเกิดขึ้น จิตที่สืบติดต่อกันนั้นก็ต้องเป็นปฏิสนธิจิต
ด้วยอำนาจของกรรมเป็นตัวส่ง

ข้าพเจ้าคิดว่า ได้บรรยายเรื่องการปฏิสนธิจิตมาพอสมควร
แล้ว ต่อไปนี้ข้าพเจ้าจะได้บรรยายถึงเรื่องของรูป คือ
กัมมัชรูป ว่าไปสร้างรูปใหม่ขึ้นได้อย่างไร ? มีอะไรบ้าง ?
เพราะข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า จิตลองลอยไปเกิด
ก็ไม่ได้ จะว่าจิตสืบไปเกิดแต่อย่างเดียวไม่ได้ เพราะรูปย่อม
ไปเกิดร่วมด้วย

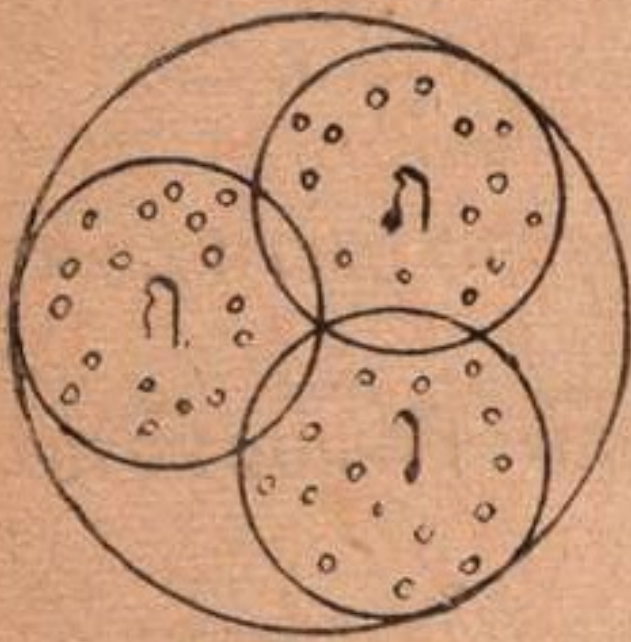
ข้าพเจ้าไม่สามารถให้ความละเอียดแน่นอนในเรื่องนี้ได้
 จำเป็นจะต้องศึกษาพระอภิธรรมให้พอสมควรเสียก่อนเป็นขั้นๆ
 ไป ยิ่งกว่านั้น ท่านที่อยู่ข้างหลังก็ไม่อาจเห็นตัวเลขใน
 ขบวนการของรูปวิถิ ซึ่งเป็นรูปเล็ก ๆ ในตารางนี้ได้ แต่
 ไม่เป็นไรข้าพเจ้าต้องการจะแสดงให้ท่านทราบเพียงเล็กน้อย
 เท่านั้น ว่าพระอภิธรรมมีความวิจิตรพิสดารอย่างไม่มีใครคิด
 บ้างว่าการที่คนตายแล้วไปเกิดได้นั้น นอกจากจิตแล้วกำลัง
 ของกรรมสามารถไปสร้างรูปขึ้นในขณะเกิดได้ และรูป
 เหล่านั้นไป ได้อย่างไรกัน ถ้าท่านผู้ใดต้องการทราบความ
 พิสดาร ก็ขอได้โปรดทดลองศึกษาจากพระอภิธรรม ซึ่งเป็น
 ธรรมอันประเสริฐสูงสุดดุจสักพัก ความจริงข้าพเจ้าก็ได้ศึกษา
 พระอภิธรรมมาหลายปีจนถึงบัดนี้ แม้ว่าจะเป็นผู้บรรยาย
 พระอภิธรรมก็คงเป็นนักศึกษาอยู่ และคิดว่าคงจะต้องเป็น
 นักศึกษาอยู่จนตลอดชีวิต ยิ่งศึกษามากก็ยิ่งรู้สึกตัวว่าโง่เพราะ
 ธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กว้างใหญ่ไพศาลยิ่งนัก
 เฉพาะเรื่องตายเรื่องเกิดข้าพเจ้าก็ยังศึกษาไม่จบ มีอยู่ตลอด

ทุกกัมภีรทั้ง ๗ กัมภีร ผู้ศึกษาพระอภิธรรมเข้าใจดีแล้ว ก็จะมี
 ภาควมใจว่าไม่เสียที่ที่เกิดมาพบพระพุทธศาสนาแล้วชาติหนึ่งก็
 จะรู้สึกว่าจะไม่เสียที่ทมิฬชีวิตขึ้นมา แล้วก็เข้าใจเรื่องของชีวิต
 อยู่บ้าง

ข้าพเจ้าต้องขอประทานอภัย ที่ปาฐกถาครั้งนี้ออกจะ
 ยืดยาวทำให้ท่านต้องนั่งเมื่อยแล้วเมื่อยอีก ในปาฐกถาคราว
 หน้า เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติน่าพิศวง ตอนที่ ๑๓ ก็จะมี
 กล่าวถึงการตายและการเกิดอีก แต่เป็นคนละแนวทางกับวันนี้
 ฉะนั้นถ้าข้าพเจ้าแสดงในวันนี้ ไม่จบก็จะทำให้ยุ่งยากในคราว
 หน้า ทั้งจะเป็นการแสดงเรื่องตายเรื่องเกิดหลายครั้งหลายหน
 นัก ท่านได้อุตส่าห์อดทนฟังมาจนถึงบัดนี้แล้ว ขอได้โปรด
 อดทนต่อไปอีกสักเล็กน้อยเถิด เรื่องการปฏิสนธิของจิตเท่าที่
 กล่าวมาแล้วก็คงจะเป็นประโยชน์บ้าง ต่อไปนี้ท่านจะได้ทราบว่า
 ว่า กัมมัชรูป คือ รูปอันเกิดจากกรรมมีอะไรบ้างแล้วไปเกิด
 อย่างไร ความเป็นไปตั้งแต่ปฏิสนธิ คือรูปวิถีนั่นเป็นการ
 แสดงการทำงานของรูป

ก่อนอื่นข้าพเจ้าขอแสดงสมุฏฐานของรูปเสียก่อน คำว่า
 รูปตามหลักพระพุทธศาสนา ไม่ได้หมายถึงรูปตามที่เข้าใจกัน
 ทั่วๆ ไปเท่านั้น สิ่งที่มีมองไม่เห็นหรือสัมผัสไม่ได้เช่นพลังงาน
 ก็เรียกว่ารูป สิ่งที่ไม่มิตัวตนบางอย่างก็เรียกว่ารูปได้ เมื่อท่าน
 คิดถึงธรรมะเรื่องหนึ่ง เช่น ความเมตตา เพราะความเมตตา
 มาเป็นด้วยใจให้จิตรู้ หรือการที่เราแสดงกิริยาให้ผู้อื่นรู้กิริยา
 นั้นก็เรียกว่ารูปเหมือนกัน ผู้ศึกษายึดหลักไว้ง่ายๆ เพียงว่า
 ธรรมชาติใดที่เป็นด้วยใจหรือเป็นด้วยปรากฏให้จิตรู้ ก็เป็นรูป
 และโลกนี้ทั้งโลกก็มีรูปกับนามเท่านั้น ถ้าแยกออกเป็นรูป
 ประมวลแล้วมี ๒๔ รูป เป็นนิปผันนรูป ๑๔ และอนิปผันนรูป
 ๑๐ แต่ถ้าว่าถึงธรรมชาติที่เป็นเหตุให้เกิดรูปขึ้นมาได้แล้ว ต้อง
 อาศัยเหตุ ๔ ประการ คือ กรรม จิต อกุศล อาหาร

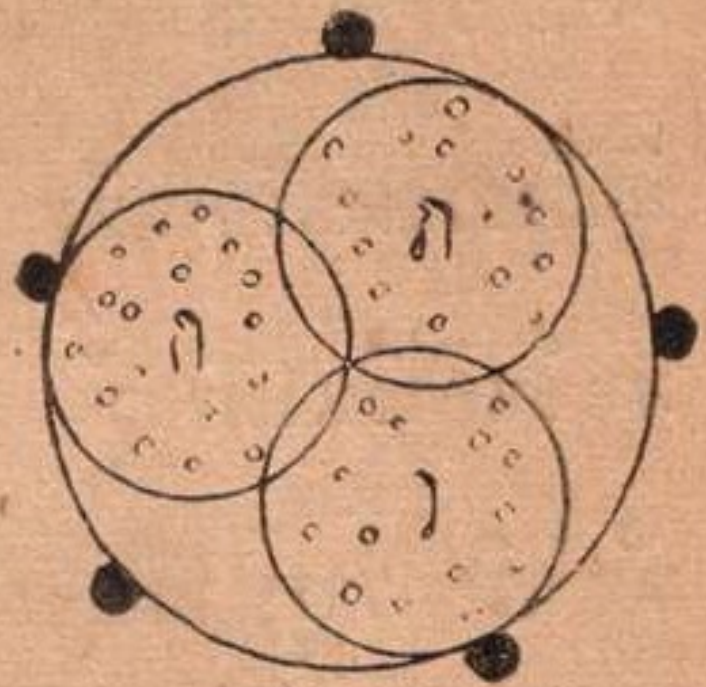
๑. กรรมที่ทำให้เกิดรูปได้แก่เจตนา ๒๔ ที่เป็นกุศล
 และอกุศลเรียก กัมมัชรูป

๑.

๑ ขุณเปฏีสันธิ
๒ ปัจจสาขา

ก. กายทสกะ
ข. กาวทสกะ
ค. วัตถุทสกะ

๒

๒. จิต ที่ทำให้เกิดรูป หมายถึงจิต ๗๕ (เว้น ๑๔ ดวง) เรียกจิตตชรูป

๓. อุตุที่ทำให้รูป ๑๓ เกิด ได้แก่อุตตุ และอุณห-
อุตตุ (เย็นและร้อน) เรียกอุตตุชรูป

๔. อาหารนั้นได้แก่อาหารที่ทำให้รูป ๑๒ เกิด เรียก
อาหารชรูป

เรื่องของรูปนี้มีพิสดารมาก ข้าพเจ้าจะขอกล่าวแต่
โดยย่อเท่านั้น

รูปที่เกิดขึ้นในขณะปฏิสนธิ คือ กัมมัชรูปอันหมายถึง
ถึงกรรมเป็นสมุฏฐานนั้นมี ๓๐ รูป (หมายถึงมนุษย์และสัตว์
บางชนิดที่เกิดในครรภ์หรือในไข่)

๑. กายทสกะ ๑๐ รูป	} รวม ๓๐ รูป
๒. ภาวทสกะ ๑๐ รูป	
๓. วัตถุทสกะ ๑๐ รูป	

เฉพาะรูปที่เกิดด้วยกรรมแต่อดีตแท้ๆ โดยมิได้รวม
กับสมุฏฐานอื่น ๆ ด้วย มี ๙ รูป คือ หทยรูป ๑ ภาวรูป ๒
ปสาทรูป ๔ ชีวีตรูป ๑ รวม ๙ รูป

กัมมชกถาป ๔ คือ

- ๑ - { ๑. อวินิพโกครูป ๘ + ชีวิต ๑ + จักขุปสาทรูป ๑
รวม ๑๐ เรียก จักขุทสกะ
๒. อวินิพโกครูป ๘ + ชีวิตรูป ๑ + โสตปสาทรูป ๑
รวม ๑๐ เรียก โสตทสกะ
๓. อวินิพโกครูป ๘ + ชีวิตรูป ๑ + ฆานปสาทรูป ๑
รวม ๑๐ เรียก ฆานทสกะ
๔. อวินิพโกครูป ๘ + ชีวิตรูป ๑ + ชีวหาปสาทรูป ๑
รวม ๑๐ เรียก ชีวหาทสกะ
๕. อวินิพโกครูป ๘ + ชีวิตรูป ๑ + กายปสาทรูป ๑
รวม ๑๐ เรียก กายทสกะ
- ๒ - { ๖. อวินิพโกครูป ๘ + ชีวิตรูป ๑ + อิตถิภาวรูป ๑
รวม ๑๐ เรียก อิตถิภาวทสกะ
๗. อวินิพโกครูป ๘ + ชีวิตรูป ๑ + ปุริสภาวรูป ๑
รวม ๑๐ เรียก ปุริสภาวทสกะ
- ๓ - { ๘. อวินิพโกครูป ๘ + ชีวิตรูป ๑ หทยวัตถรูป ๑
รวม ๑๐ เรียก วัตถุทสกะ
๙. อวินิพโกครูป ๘ + ชีวิตรูป ๑ รวม ๙ รูปนี้เรียก
ว่า ชีวิตนวกถาป

รวมกัมมชกฺลาป ๙ กฺลาป

ข้าพเจ้าคิดว่าได้นำทางท่านเข้าสู่ปัญหาที่ซับซ้อนเข้าอีก
คำบางคำก็เป็นภาษาบาลี ซึ่งจำเป็นที่ข้าพเจ้าจะได้คลี่คลาย
พอให้เข้าใจ คือ รูปต่าง ๆ อันเกิดขึ้นจากกรรมนั้นมี ๓ ได้
แก่กายทสกะ ภาวทสกะ วัตถุทสกะ

๑. กายทสกะ กายในที่นี้หมายถึงประสาทของกาย
ทั้งหมด คำว่าปสาทะ คือ ประสาทนี้ ไม่เหมือนกับประสาทใน
วิชาทางโลก ซึ่งนายแพทย์อาจเอาก็มึงออกมาได้เป็นเส้น ๆ
ประสาททางธรรมะหมายถึงสุขุมรูปอันเป็นรูปที่ไม่สามารถเห็น
หรือจับต้องได้ แต่สามารถรับกระทบก่อให้เกิดความรู้สึก
หมายถึงความใส ความใสของกระจกที่จะก่อให้เกิดเงาขึ้นมา
ได้ มีอยู่ทั่วร่างกาย

๒. ภาวทสกะ ภาวะหมายถึงเครื่องแสดงเพศ แต่มีใช้
อวัยวะเพศเท่านั้น มีอยู่ ๒ คือ อิตถิภาวะ เพศหญิงและ
ปรีสภาวะ เพศชาย เครื่องแสดงเพศนี้ก็เหมือนกันได้แก่
อวัยวะที่แสดงเพศหญิงเพศชายหมดทั้งร่างกายเลยทีเดียว จะ
เป็นหน้า ตา จมูก กล้ามเนื้อ แขนขา ก็แสดงเพศได้ เช่น

เราเห็นมืด หรือเท้าโผล่ออกมาเท่านั้น เราก็ทายได้ว่าเป็น
มือเท้าของหญิงหรือชาย

๓. วัตถุทสกะ วัตถุในที่นี้ หมายถึงรูปอันเป็นที่ตั้ง
ที่อาศัยของจิตที่อยู่ภายในหัวใจ แต่เป็นสุขุมรูป คือ รูปละ
เอียดไม่สามารถมองเห็นได้เหมือนกัน

คำว่า ทส คือ ๑๐ ได้แก่รูปรวมกันเข้าแล้วเป็น ๑๐
รูป มีอวินิพโกครูป ๘ คือ ธาตุ ดิน, น้ำ, ไฟ, ลม,
รูปหรือ สี, กลิ่น, รส, โอชะ. ดังกล่าวมาแล้วแต่ตอนแรก
รวมกับชีวิตรูป ๑ กายปสาท ๑ ก็เป็น ๑๐ พอดี สำหรับชีวิต
รูปนั้น มีคำอธิบายว่า ธรรมดารูปทั้งหลายย่อมมีธรรมชาติ
อยู่อย่างหนึ่ง ที่ทำหน้าที่ดึงดูดเหนี่ยว หรือควบคุม ให้รูป
ทั้งหลายที่อยู่ภายในกลุ่มเดียวกันมิให้แตกแยกหลุดออกจากกัน
ธรรมชาตินี้เรียกว่าชีวิตรูป เมื่อรวมกายทสกรูป ๑๐ กายทส
กรูป ๑๐ วัตถุทสกรูป ๑๐ จึงเป็นรูปที่ถูกกรรมสร้างขึ้น ๓๐ รูป
แต่เฉพาะที่เกิดด้วยอำนาจของกรรมแต่อดีตแท้ ๆ นั้น ได้ ๙
รูปคือ หทยรูป ๑ กายรูป ๒ (หญิง—ชาย) ปสาทรูป ๕
(ประสาท ตา หู จมูก ลิ้น กาย) แล้วเอาชีวิตรูปรวมเข้า
ไปอีก ๑ จึงเป็น ๙ รูป

คำว่ากลาป หมายถึงหมวด หมู่ มัด กลุ่ม เช่น
 อวินิพโกรูป ๘ + ชีวิตรูป ๑ รวมเป็น ๙ เรียกว่าชีวิตนวกลาป
 กัมมัชกลาป คือ รูปที่เกิดด้วยอำนาจของกรรมที่ ๙ จิตตชกลาป
 คือรูปที่เกิดด้วยอำนาจของจิต มี ๖ อุตฺตชกลาป คือ รูปที่เกิด
 ด้วยอำนาจของอตุ ๘ อาหารชกลาป คือ รูปที่เกิดด้วยอำนาจ
 ของอาหารมี ๒ รวม ๒๑ กลาป หรือ ๒๑ หมู่ ในเรื่อง
 ความละเอียดของรูปข้าพเจ้าจะขอยบยั้งไว้เพียงเท่านี้ มิฉะนั้น
 จะทำให้ท่านที่ยังมิ ได้ศึกษาพระอภิธรรมมาก่อนเกิดงงเหงา
 หาวนอนได้

ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวมาหลายครั้งแล้วว่า บุคคลทั้ง
 หลายย่อมถูกครอบงำอยู่ด้วยตัณหา คือ ความยินดี
 ติดใจในอารมณ์ต่าง ๆ และเมื่อได้อารมณ์นั้นสมความ
 ปรารถนาแล้ว เกิดความต้องการในอารมณ์ที่ดียิ่งขึ้นไป
 อีก ความยินดีติดใจในอารมณ์ซึ่งเป็นตัณหานี้ ย่อม
 ต้องมีเจตนาหรือความปรารถนาประกอบอยู่ด้วย ทุก
 อารมณ์ เหตุนี้ ตลอดเวลาที่เรามีชีวิตอยู่ เราก็ถูก

กรอบจำด้วยคันหา เรามีกกรรม คือ เจตนาหรือ
 ความปรารถนาอยู่มิได้ว่างเว้น ความปรารถนาที่จะได้
 เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส ได้รู้สึก ได้คิดนึก
 ที่สั่งสมอบรมไว้ในจิตมากมายน่ายกกองนั้น มีอานุ
 ภาพ คือความสามารถ (มีพลังงาน คือ ความสามารถ
 ที่จะทำงานได้) ของกรรม จะสร้างรูปให้เกิดในภพ
 ใหม่ได้ ๓ กลุ่ม (กลุ่มละ ๑๐ รูป ได้แก่)

๑ ประสาทกาย (ประสาทตา หู จมูก ลิ้น
 ในปวัตติ)

๒ รูปแสดงเพศทั้งหญิงทั้งชาย

๓ รูปอันเป็นที่ตั้งที่อาศัยของจิต

ตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมานี้ ท่านก็จะเห็นได้ว่า
 ด้วยอำนาจของกรรมแต่อดีตย่อมสร้างรูป ๓ กลุ่มขึ้น
 ไปในขณะปฏิสนธิแต่เป็นรูปละเอียดมาก จนเราไม่
 อาจมองเห็น หรือส่องกล้องดูได้ในรูปของปรมาณู
 ดงบนวัตถุเคมี ที่เกิดจากการผสมของพ่อแม่ รูป
 ที่เกิดขึ้นนี้เป็นไปตามอำนาจของกรรม คือ เจตนา หรือ

ความปรารถนาในภพเก่า ๆ เหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงได้กล่าว
ไว้แต่ต้น ๆ ว่า ผู้ใดปรารถนาอะไรก็จะได้อย่างนั้น ถ้า
ความปรารถนานั้นมีกำลังพอ เช่นอยากจะได้บุญเสมอ
ก็มัมชรูปจึงไปสร้างประสาทตาขึ้นในภพใหม่ให้ได้เห็น และ
การที่คนตายไปเกิดก็เพราะต้องการจะเกิดอีกนั่นเอง แม้จะ
มีบางท่านพรรณาน่ามีความทุกข์เหลือเกิน ไม่อยากจะมี
ชีวิตอยู่เลย แต่เมื่อทราบว่าคุณตลอดเตอรืรางวลที่ ๑ ก็
จะกลับหัวเราะเสียจนงอหาญ ตัวอย่างต่อไปนี้เพื่อให้เห็น
อำนาจของกรรมเท่านั้น อาจไม่ให้ผลตรงตามที่จะกล่าว
ต่อไปนี้ได้

๑. คนที่ชอบดื่มแท่งตาสัตว์ให้บอดอยู่บ่อย ๆ จิต
ของเขาย่อมมีเจตนาที่จะให้สัตว์นั้นมองไม่เห็น เจตนา
(กรรม) นั้น ก็ย่อมจะสร้างรูปนั้นประทับไว้ในจิต เมื่อ
ตายลงก็มัมชรูปที่สร้างรูปขึ้นมาจะทำให้เป็นคนจักษุพิการมา
แต่กำเนิด คือตั้งแต่ในครรภ์

๒. คนที่ฆ่าสัตว์เสมอ ทุกครั้งที่ฆ่าก็มีเจตนาที่จะ
ให้สัตว์อายุสั้น ให้สัตว์เจ็บปวด ดังนั้นก็มัมชรูปที่สร้าง

ชน จึงเป็นเหตุให้ผู้^๕นั้นอายุสั้นและเจ็บปวด บัวยอดแอด
สามวันสี่วันไซ้

๓. คนดื่มสุราเมามายอยู่เสมอ ย่อมมีโมหะ คือ
ความหลงมากเพราะขาดสติ เจตนาของผู้^๖ดื่มเช่นนี้ย่อมประทับ
ไว้ในจิต เมื่อตายแล้วเกิดขึ้นมาใหม่ ก็มัมชรูปย่อมสร้างรูป
ให้เป็นคนสติอ่อน จิตทราโม หรือคัมภีร์คัมภีร์และเบ็นบ้า

ข้าพเจ้าไม่สามารถอธิบายอย่างละเอียดได้ และ
บางเรื่องก็จำเป็น จะต้องศึกษา อยู่เป็นเวลานาน จึงจะเข้าใจ
ผู้ศึกษาพระอภิธรรมมาพอควรก็จะเข้าใจได้ละเอียด แล้ว
ก็จะมีเคล็ดไสยเชือกมากมาย ๗ แต่อย่างไรก็ดี ใน
ขณะทวิทียากำรทางโลกได้กล่าวไว้ว่า คนจะเคลื่อนไหวอิริยาบถ
ได้นั้นก็ด้วยอำนาจของพลังงาน เพราะกล้ำเนื้อหัด หรือ
ยึดตัว ซึ่งก็ไม่ผิด เพราะเป็นกำบังทุบดิน สำหรับคำ
สอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^๗นั้น ละเอียดยิ่งไปกว่า เพราะ
ทุก ๆ อิริยาบถที่เคลื่อนไหวไปมาทุกครั้งที่ได้เห็นหรือได้ยิน
มิใช่เป็นไปในอำนาจของรูปหรือวัตถุตามอำนาจของกัมมัชรูป
ที่นักวิทยาศาสตร์เข้าใจเท่านั้น ขณะนั้นย่อมประกอบด้วย
อำนาจของกัมมัชรูป จิตตชรูป อุตชรูป อาหารชรูปทำงานกัน

อย่างพิสดาร กำลังเหล่านี้นับกับปรมาณูในร่างกายกันอยู่สลับ
 ชับซ้อนมากมายเกินที่ผู้ใด (ที่มีได้ศึกษา) จะเข้าใจได้ ผู้ศึกษา
 พระอภิธรรมศึกษาเรื่องกัมมัชรูปอันเกิดขึ้นและไปในขณะ
 มีชีวิตอยู่จนเข้าใจดีแล้วก็จะเชื่อว่าคนตายแล้วกรรมมีอำนาจไป
 สร้างรูปในภพใหม่ได้จริงหรือไม่ ข้าพเจ้ากล่าวในวันนั้นก็พอ
 เป็นเค้าหยาบ ๆ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงว่า การที่คนจะเกิดได้
 นั้นอาศัยเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. หญิงชายสมสู่อยู่ด้วยกัน

๒. หญิงนั้นมีโลหิตประจำเดือนกำลังงาม (ไม่ใช่
 มองเห็นแล้ว)

๓. ขณะนั้นมีสัตว์มาปฏิสนธิ

หลัก ๓ ประการนี้ ถ้าขาดอันหนึ่งอันใดเสียแล้ว
 การปฏิสนธิก็จะตั้งขึ้นไม่ได้

ในขณะแรกของการปฏิสนธิ คือ ในปฏิสนธิกาลนั้น
เรียกว่า กลละ (กะละละ) เป็นน้ำใสที่ไม่อาจมองเห็นด้วยตา
หรือส่องกล้องดูได้ ซึ่งท่านเปรียบไว้ว่าเหมือนเอาชนจามจู้
จุ่มในน้ำมันงาใสแล้วมาสลัดเสีย ๗ ครั้ง

สัปดาห์ที่ ๑ กลละ = น้ำใส

สัปดาห์ที่ ๒ อัมพุทะ = ชุ่น (ค่อย ๆ ชุ่นเข้า)

สัปดาห์ที่ ๓ เปสี = แดงอ่อน (เหมือนน้ำล้างเนื้อ
แต่ยังไม่แข็ง)

สัปดาห์ที่ ๔ ฆณะ = ก้อน (เริ่มแข็งแล้ว)

สัปดาห์ที่ ๕ บัญจสาธา = มีปุ่มขึ้น ๕ ปุ่ม ปุ่ม
เหล่านั้นจะเป็น ศรีษะ ๑ แขน ๒ ขา ๒ แต่ไม่มีใครบอก
ได้ว่าปุ่มไหนเป็นอะไร

สัปดาห์ที่ ๗ ถึง ๑๑ เริ่มมีตา, หู, จมูก, ลิ้น,
แล้วเจริญขึ้น

ต่อไปนี้ข้าพเจ้า ขอแสดงความเป็นไปของรูปอีกสัก
เล็กน้อย ขอท่านได้โปรดดูวิถีในตารางตามไปด้วย ใน
ช่องตารางที่ ๑ แล้วต่ำลงไปข้างล่าง ท่านจะเห็นจุดตั้ง

แสดงความเป็นไปแห่งรูป (รูปวิถิ)[illegible]

ต้น เป็นขณะปฏิสนธิ ช่องต่อ ๆ ไปจิตเป็นภวังค์ไปจน
ถึงเลข ๑๔ (จะมากกว่านี้ก็ได้อ เวลานั้นไม่รู้สึกตัวเลย) ต่อ
ไปจนถึงภวังคจลนะ จิตไหวขึ้นรับอารมณ์ จากนั้นก็
ภวังคูปัจเฉทะ ตัดกระแสภวังค์เดิม เพื่อรับอารมณ์ใหม่
ต่อไปอีก มโนทวาราวชนะ หมายถึงอารมณ์ที่เกิดขึ้น
ทางมโนทวาร ชวนะ คือเสพอารมณ์ตามลำดับลงไปอีก
๕ ขณะ

ตั้งแต่ปฏิสนธิเป็นต้นไป ทั้ง ๆ ที่ไม่สามารถมองเห็น
หรือส่องกล้องดูได้ เพราะยังเป็นน้ำใส คือ กลละเอียด แต่สัตว์
นั้นก็มีจิต เจตสิก รูป อยู่พร้อมเพรียง อารมณ์ก็เกิดได้แต่
เป็นอารมณ์ที่อ่อนมาก เพราะทุกสิ่งทุกอย่างเพิ่งจะได้ตั้งต้น
รูปที่เกิดขึ้นดวงพลังงานของกรรมที่เพิ่งวางรากฐาน เหตุนี้
อารมณ์ที่เกิดขึ้นจึงเหมือนกับเราหลับ ๆ ตื่น ๆ หรือฝันไป ดี
บ้างร้ายบ้างไปตามอำนาจของกรรมที่ได้สั่งสมติดตามมา ตื่น
ขึ้นก็เล่าความฝันไม่ค่อยถูก เวลานั้นผู้ใดได้ประหารเด็กใน
ครรภ์ก็ได้อธิษฐานว่าฆ่ามนุษย์แล้วโดยสมบูรณ์

ขอท่านดูในตารางช่อง ๒ ต่อไป กัมมัชฌกลาป คือ
 รูปที่ผลิตสร้าง^๕ขึ้นจากกรรม ข้างหน้าตัวเลขมีวงกลมใหญ่ได้แก่
 จิตดวงหนึ่ง จิตแต่ละดวงย่อมมีขณะเล็ก ๆ ๓ ขณะ ได้แก่
 วงกลมเล็ก ๆ ดวงที่ ๑ คือ อุปาทะ=เกิดขึ้น ดวงที่ ๒ จิต=
 ตั้งอยู่ ดวงที่ ๓ ภังคะ=ดับไป เมื่อถึงภังคะ จิตก็ดับแล้ว ก็
 เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดดวงต่อไปอีก ขณะนี้ท่านจะเห็นมี
 เลข ๓ ที่อุปาทะ เลข ๓ น^๕ ก็คือกลุ่มของรูปทั้ง ๓ รูปที่กรรม
 ได้สร้าง^๕ขึ้นเอง คือ กายทสกะ ๑ ภาวะทสกะ ๑ วัตถุทสกะ ๑
 รวม ๓ ทสกะ หรือ ๓๐ รูป ต่อมาจิตขณะ รูปนั้นก็เกิดขึ้น
 อีก ๓ รวมเป็น ๖ ที่ภังคะขณะเกิดอีก ๓ จึงเป็น ๙
 กัมมัชรูปเกิดทุก ๆ ขณะเล็กของจิต แต่รูปดับช้ากว่าจิตมวก
 กัมมัชรูปย่อมมีอายุยืนเท่าของจิต ๑๗ ดวง หรือ ๑๕ ขณะเล็ก
 จึงจะดับครั้งหนึ่ง กัมมัชรูปจะเกิดและจะดับไปตามลำดับถ้า
 ข้าพเจ้าจะแสดงการเกิด-ดับของรูปต่อ ๆ ไปอีก จะยุ่งยากมาก
 ตารางอย่าง^๕นี้ก็นอกมากมายจึงขอต่อไปถึงช่องที่ ๓ เลย ได้แก่

จิตตชกฺลาป กลุ่มรูปที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจของจิต ในขณะที่
ปฏิสนธิรูปนี้ยังไม่เกิด ไปเกิดเอาที่ ๑ ก.

ในช่องที่ ๔ กัมมปัจจัยอุตฺตชกฺลาป ข้อนี้ได้แก่กรรม
เป็นปัจจัยให้เกิดกลุ่มของอุตฺต อุตฺตนั้นคือความร้อนหนาว กลุ่มของ
ความร้อนหนาวนี้ ได้มาจากรูปที่ถูกสร้างขึ้นด้วยกรรม ใน
ช่องที่ ๒ นั้นเอง ซึ่งก็แปลว่า กรรมที่ทำให้รูปเกิดขึ้นมาแล้ว
รูปนั้นก็ก่อให้เกิดกำลังงานขึ้นมาอีก

ในช่อง ๕ จิตปัจจัยอุตฺตชกฺลาป กลุ่มของความร้อน
หนาวที่เกิดมาจากรูปซึ่งจิตได้สร้างขึ้น คือรูปที่เกิดจากจิตตช
กฺลาป

ในช่อง ๖ อุตฺตปัจจัยอุตฺตชกฺลาป กลุ่มของความร้อน
ที่เกิดขึ้นได้ก็อาศัยกัมมปัจจัยอุตฺตชกฺลาป และจิตตปัจจัยอุตฺต
ชกฺลาป

ในช่องที่ ๗ อาหารชกฺลาป คือ รูปที่เกิดขึ้นจาก
อาหาร แต่ตลอดเวลาเริ่มแรกจนเด็กที่เริ่มเกิดยังมีได้อาศัยอาหาร
คือโลหิตของมารดาไหลเลี้ยงเลย ดังนั้นทุก ๆ ช่องจึงได้กากระบาด
ไว้ทั้งหมด

ในช่องที่ ๘ เป็นช่องรวมกลาปที่เกิดขึ้นทั้งหมดของ
จิตทุกดวงทุกขณะเล็ก

ท่านที่ยังไม่เคยศึกษาพระอภิธรรม แล้วก็ย่อมจะเข้าใจ
อยาก ข้าพเจ้าก็ได้เจตนาจะให้ท่านเข้าใจ ประสงค์แต่
เพียงจะแสดงให้ท่านได้เห็นความวิจิตรพิสดารของพระอภิธรรม
และเพื่อให้ท่านได้เห็นว่ ไม่มีบุคคลใดเลย ไม่ว่าในโลก
นี้หรือในโลกไหน ก็ไม่สามารถเข้าถึงความลึกลับด้วยตนเอง
ได้ นอกจากพระสัพพัญญุตญาณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
เท่านั้น ซึ่งมีใช้พระองค์ค้นคว้าหามาได้ด้วยการทดลอง
สืบสวน แยกธาตุ ผสมธาตุ หากแต่ต้องอาศัยการบำเพ็ญ
บุญญาบารมีมามากมาย ท่านคิดว่าเรื่องของชีวิตอันพิสดาร
นี้ไม่น่าจะศึกษาบ้างดอกหรือ ?

ธรรมดาตันมะม่วง เมื่อเติบโตเต็มที่และแก่ลงแล้ว
ก็ตายไป ต้นของมันไม่สามารถไปเกิดเป็นต้นใหม่ได้อีกต่อไป
แต่พันธุ์ ของมะม่วงสืบต่อให้เราได้ลิ้มรสกันอย่างหวานหอมจน
ถึงบัดนี้ได้ ก็เพราะอาศัยเมล็ดของมันปลูกเพาะให้เติบโต
ขึ้นมาแทนต้นเดิม เหตุนี้จึงเห็นได้ว่าต้นมะม่วงที่เราเห็นกันอยู่

ทุกวันนี้ มันก็ไม่ใช่ตัวเก่าและก็ไม่ใช่ว่าใหม่ ทั้ง ๒ ประการ
หากแต่เป็นต้นที่สืบต่อ ๆ กันมาเท่านั้นเอง

สัตว์ทั้งหลายก็เช่นเดียวกัน เมื่อเจริญเติบโตขึ้นจนแก่
เฒ่าแล้วก็ตายลง สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นก็ไม่สามารถที่จะเกิด
มีชีวิตขึ้นมาอีกได้ แต่สัตว์ทั้งหลายก็ได้มีพืชเชือกอันได้แก่จิต
เจตสิก รูป สืบต่อไป โดยอาศัยกำลังของโลภตัณหาเป็น
ตัวส่ง และสัตว์ทั้งหลาย (จิต เจตสิก รูป) เหล่านี้ก็มี
ใช้ตัวเก่าและก็มีใช้ตัวใหม่ทั้ง ๒ ประการ หากแต่เป็นวัฏ
สืบต่อ ๆ กันมาเช่นเดียวกัน

ต้นมะม่วงทั้งหลายย่อมสังสม รูป, สี, กลิ่น, รส,
ทั้งที่ติดหรือไม่ติดลงไว้ในเมล็ดของมันอยู่เสมอ เมื่อเมล็ดของ
มันได้ถูกปลูกเพาะไปเติบโตขึ้นจนมีผลแล้ว รูป, สี, กลิ่น,
รส, อันพ่อแม่ของมันสังสมให้มัน รวมกันกับตัวของมัน
เองสังสมขึ้นจากพื้นดิน ได้แก่ น้ำ และดินฟ้าอากาศรอบ
ตัวของมันในปัจจุบัน เมื่อได้เหตุได้ปัจจัยแล้วก็จะแสดง
ออกมาให้เราารู้ได้เห็นในรูป, สี, กลิ่น, รส, นั้น

สัตว์ทั้งหลาย ก็ย่อมสังสมกรรม สังสมกิเลส เอา
ไว้ทั้งที่ดีและไม่ดีลงในจิตใจ เมื่อไปเกิดใหม่สืบต่อไปอีกก็
แสดงออกซึ่งผลของกรรมที่สังสมเอาไว้ รวมกับกรรมใหม่ใน
ปัจจุบันต่อไปอีก สัตว์ทั้งหลายจึงแสดงอุปนิสัยใจคอและ
สัญชาตญาณไปต่าง ๆ กัน

ต้นมะม่วงทั้งหลายย่อมกำหนด ย่อมสังสมลักษณะ
สีสรร วรรณะของ ต้น, ใบ, ดอก, ผล, ของมะม่วง
ลงไว้กับเมล็ดที่จะสืบต่อกันไป ทั้ง ๆ ที่เราไม่ทราบ มอง
ก็ไม่เห็นว่า ต้น, ใบ, ดอก, ผล, นั้นมันอยู่ตรงส่วน
ใดของเมล็ด แต่เมื่อเราปลูกมันจนเติบโตขึ้นพอสมควรแล้ว
มันก็จะแสดงต้น ใบ, ดอก, ผล, นั้นให้ปรากฏขึ้น
ตามพ่อแม่ คือเป็นต้นมะม่วงเหมือนต้นเดิมของมัน ดังนั้น
เมื่อเราปลูกมะม่วง จึงได้กินมะม่วงไม่ใช่ทุเรียน

สัตว์ทั้งหลายกระทำความ คือ เจตนา หรือความ
ปรารถนาสังสมไว้ในจิตอยู่ทุกวัน เมื่อสัตว์นั้นได้ตายลงจิต
เจตสิก รูป ก็จะสืบต่อไปเกิดอีก กำลังของเจตนาหรือความ
ปรารถนานั้นก็จะไปสร้างร่างขึ้นมาในภพใหม่ (รวมกับเซลล์ที่

เกิดจากพ่อและแม่) ให้เป็นไปตามกำลังของเจตนาหรือความ
ปรารถนา อันรุนแรงยาวนานในอดีตโดยที่เรา ก็หาทราบไม่ว่า
ร่างที่เรา กำลังครองอยู่นี้ เราได้กำหนด เราได้สั่งสมของเรา
ขึ้นมาเอง จากชาติที่แล้ว

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ขอให้กำลังของมหากุศลทั้ง
ของท่าน และของ ข้าพเจ้าที่ได้ประกอบรวมกัน ในวันนี้ จะมี
อำนาจชักนำให้ท่านจงเจริญผาสุก และเป็นปัจจัยที่จะนำ
ให้ชีวิตของท่านสืบต่อไปในอนาคตด้วยดี ตามที่ท่าน
ปรารถนาทุกประการ

จบปาฐกถา

ท่านที่ปรารถนา รู้แจ้งเห็นจริง สิ่งที่เราเรียกว่าชีวิต
โปรดอ่านข้อความนี้ต่อไป แล้วตัดสินใจว่า ควรจะ
กระทำประการใดหรือเฉย ๆ เสีย ?

ท่านที่ยังมิได้เข้าใจในเรื่องชีวิต แล้วก็ไม่พยายาม
ศึกษาเสียให้เข้าใจ ท่านผู้ซึ่งมิได้บำเพ็ญบุญญาบารมีแล้วก็ไม่
พยายามกระทำ และท่านที่ปล่อยชีวิตให้ล่วงไปวันหนึ่ง ๆ ด้วย
การหาความสุขสดชื่น แล้วก็เพลิดเพลินไปกับความเป็นมายา

เหล่านั้น ท่านที่วาน กำลังเพียรพยายามที่จะให้วิญญูะของ
ท่านงอกงาม กำลังเพียรพยายามที่จะให้ความพิราปร่าให้ราพัน
เกิดขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่า

และแน่นอนทีเดียว ! ท่านได้ตกลงอยู่ใน ความประมาทในเรื่องสำคัญที่สุดของชีวิต

บุคคลคนหนึ่ง เห็นประโยชน์อันมหาศาลของการ
ศึกษาพระอภิธรรมเพราะพระอภิธรรมเป็นวิทยาการที่วาดด้วย
เรื่องของชีวิตอย่างลึกซึ้ง จะแก้ปัญหาของชีวิตได้ จะทำให้
ชีวิตแจ่มใสเป็นสุข จึงได้พร้อมใจกันก่อตั้งมูลนิธิขึ้น และได้
ออกวารสาร ชื่อ “ชีวิต” ให้ศึกษากันได้ที่บ้าน เพื่อให้
วิทยาการที่วาดด้วยชีวิตกว้างใหญ่ไปศาลต่อไป บัดนี้วารสาร
“ชีวิต” ก็ได้จัดพิมพ์ขึ้นแล้ว เป็นวารสารเล่มแรกเล่มเดียว
ในประเทศไทยที่ถ่ายทอดพระอภิธรรมปิฎก อันเป็นปิฎกที่
สำคัญที่สุดประเสริฐที่สุดในพระพุทธศาสนา มาให้ท่านได้
ศึกษา ถ้าท่านเห็นว่ามีสารประโยชน์แก่ชีวิตจริง ๆ แล้ว ขอได้
บอกรับให้แก่ ญาติ มิตร บุตร หลาน ผู้ที่เคารพและถวาย
แก่พระภิกษุ สามเณร หรือโฆษณาต่อ ๆ ไปด้วย

การให้ทานใด ๆ ก็ไม่ล้าเลิศประเสริฐเท่าการให้ทาน
ธรรม เพราะการให้ทานธรรม นำให้ผู้รับทานพ้นจากบาปอกุศล

การให้ทานธรรมใด ๆ ก็ไม่ล้าเลิศประเสริฐเท่าทาน
ธรรมที่เกี่ยวแก่สภาวะของชีวิต เพราะกระทำให้ ผู้รับทาน
มีสติปัญญาฉลาดรอบรู้ ความจริงของตัวเอง

การให้ทานธรรมที่เกี่ยวแก่สภาวะของชีวิต ก็ยังไม่
ล้าเลิศ ประเสริฐเท่าธรรมทานที่สามารถนำผู้รับทานให้พ้นไป
จากความประมาท เข้าใจในวิถีของชีวิตที่ถูกทาง ซึ่งจะทำ
ให้วิญญูะของผู้รับทาน ต้องสะดุดหยุดลง โดยเด็ดขาดพ้นจาก
การเกิดขึ้นมาเพื่อรับทุกข์ โทษภัยอีกต่อไป

จวารสารอภิธรรมข้อ "ชีวิต" เป็นเสมือนกุญแจ
ที่จะไขประตูชีวิตออกไปสู่ความจริงของชีวิต จะทำ
ให้ผู้รับทานได้ญาณสัมปยุตต์ จะทำให้ผู้รับทานเห็น
ภัยในวิญญูะ และจะทำให้ ผู้รับทานเห็นหนทางอัน
เป็นที่สุดของทุกข์ ซึ่งมีจวารสารหมดความสามารถที่
จะค้นหาให้พบได้

สำนักงานชั่วคราวของอภิธรรมมูลนิธิ

๓๐๑ ซ้างวัดเสาวคนธ์ อ. บางกอกน้อย จ. ธนบุรี

ผู้ที่ยังไม่เข้าใจชีวิต

ย่อมจะแก้ปัญหาของชีวิตไม่ได้

บทเรียนเรื่องชีวิต . (อภิธรรมปิฎก) ท่านจะเริ่มต้น
ศึกษาได้จากวารสารชื่อ "ชีวิต" รับรองว่าอ่านเข้าใจง่ายมาก
แต่เพียงอ่านหนังสือออกก็ศึกษาได้ พิมพ์ขึ้นเพื่อให้ท่าน
ศึกษาได้ที่บ้านของท่านเอง เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้น
มา เวลานี้พิมพ์ออกเป็นครั้งที่ ๕ แล้ว มีผู้สยชอบฉบับเริ่มต้น
ไปศึกษากันเรื่อย ๆ ต่างก็พากันกล่าวว่าทำให้เข้าใจเรื่องของ
ชีวิตอย่างลึกซึ้ง ทำให้บังเกิดความสุขความสงบ รู้สึกมี
ความเยือกเย็น จิตใจแจ่มใสยิ่งขึ้น ความรู้สึกที่ชีวิตเป็นสิ่งที่
ที่น่าเบื่อหน่ายหวังโยกกังวล ทุกข์ร้อน หมดหวังค่อย ๆ คลาย
ลงไป และเกิดความแน่ใจว่าบนเส้นทางของชีวิตที่จะเดินต่อไป
นั้นควรจะไปทางไหน.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มณฑลการพิมพ์ ๑๐๑ ถนนทานี บางลำภู พระนคร
นางจารัต อ่องจริก ผู้พิมพ์และโฆษณา ๒๕๐๕ โทร. ๒๗๓๓๖